МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА
Факультет міжнародних відносин, політології та соціології
Кафедра світового господарства
і міжнародних економічних відносин

Практикум з проблем зовнішньоекономічної політики

Тексти лекцій та плани семінарських занять

Навчально-методичні матеріали

для здобувачів другого магістерського рівня вищої освіти
спеціальності 292 Міжнародні економічні відносини
галузі знань 29 Міжнародні відносини

Одеса
2023

УДК 339.9(075.8)

П 69

Рекомендовано до друку Вченою радою Факультету міжнародних відносин, політології та соціології ОНУ імені І. І. Мечникова.

Протокол № 1 від 29 серпня 2023 р.

Укладач: С. О. Якубовський, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин

Рецензенти: Довгаль Олена Андріївна – доктор економічних наук, професор, професор кафедри міжнародних економічних відносин імені Артура Голікова Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна; **Садченко Олена Василівна** – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри маркетингу та бізнес-адміністрування ОНУ імені І.І. Мечникова.

П 69

Практикум з проблем зовнішньоекономічної політики [Електронне видання] : навчально-методичні матеріали (тексти лекцій та плани семінарських занять) для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 292 «Міжнародні економічні відносини» галузі знань 29 «Міжнародні відносини» / укладач С. О. Якубовський. Одеса, 2023. 61 с.

Навчально-методичні матеріали підготовлено відповідно до програми навчальної дисципліни «Практикум з проблем зовнішньоекономічної політики» для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 292 «Міжнародні економічні відносини» галузі знань 29 «Міжнародні відносини». Видання містить тексти лекцій та плани семінарських занять, спрямовані на опанування теоретичних засад і методів аналізу зовнішньоекономічної політики держав. Матеріали призначено для підготовки до семінарських занять і самостійної роботи.

УДК 339.9(075.8)

Зміст

Вступ 4
Розділ 1. Зміст навчального матеріалу 6
Розділ 2. Структура навчальної дисципліни 8
Розділ 3. Тексти лекцій 9
Лекція 1. Зовнішньоекономічна діяльність та її форми 9
Лекція 2. Механізм зовнішньоекономічної політики 13
Лекція 3. Проблеми зовнішньоекономічної політики країн ЄС 19
Лекція 4. Проблеми зовнішньоекономічної політики США 23
Лекція 5. Проблеми зовнішньоекономічної політики Китаю 27
Лекція 6. Проблеми зовнішньоекономічної політики Японії 30
Лекція 7. Проблеми зовнішньоекономічної політики України 34
Розділ 4. Плани семінарських занять 38
Семінар 1. Зовнішньоекономічна діяльність та її форми 38
Семінар 2. Механізм зовнішньоекономічної політики 39
Семінар 3. Проблеми зовнішньоекономічної політики країн ЄС 40
Семінар 4. Проблеми зовнішньоекономічної політики США 41
Семінар 5. Проблеми зовнішньоекономічної політики Китаю 42
Семінар 6. Проблеми зовнішньоекономічної політики Японії 43
Семінар 7. Проблеми зовнішньоекономічної політики України 44
Розділ 5. Самостійна робота 45
Розділ 6. Форми контролю і методи оцінювання 46
Розділ 7. Питання до підсумкового контролю 48
Розділ 8. Методичне забезпечення навчання 50
Розділ 9. Рекомендована література 51
Розділ 10. Робота з електронними інформаційними ресурсами 54
Додаток А. Основні формули та правила інтерпретації 55
Додаток Б. Шаблон аналітичної записки 59
Додаток В. Орієнтири для перевірки навчальних розрахунків 60

Вступ

Навчально-методичні матеріали призначено для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 292 «Міжнародні економічні відносини» галузі знань 29 «Міжнародні відносини». Видання містить тексти лекцій і плани семінарських занять з дисципліни «Практикум з проблем зовнішньоекономічної політики». Теми та їх послідовність відповідають робочій програмі дисципліни.

Мета дисципліни – сформувати систему знань щодо методико-організаційних засад дослідження проблем зовнішньоекономічної політики. Основні завдання полягають в опануванні методології дослідження, зборі й аналізі інформації про зовнішню торгівлю, інвестиції та міжнародні рахунки, підготовці прикладних аналітичних матеріалів і поглибленні знань з міжнародних економічних відносин.

Навчальні матеріали охоплюють один змістовий модуль і сім тем. Перші дві теми пояснюють форми зовнішньоекономічної діяльності та механізм державної політики. Наступні п’ять присвячено країнам ЄС, США, Китаю, Японії й Україні. Обсяг дисципліни становить 3 кредити ЄКТС, або 90 годин, з яких 30 годин припадає на аудиторну роботу і 60 – на самостійну. Форма підсумкового контролю – залік.

Лекційні тексти забезпечують теоретичну підготовку до тематичних семінарських обговорень і самостійного аналізу.

Вивчення дисципліни розвиває здатність оволодівати сучасними знаннями, приймати обґрунтовані рішення у міжнародних економічних відносинах, аналізувати моделі розвитку національних економік.

Очікувані результати – формулювання висновків на основі перевірених фактів, аналіз нормативних документів і звітів та підготовка аналітичних матеріалів, дослідження моделей розвитку й обґрунтування заходів економічної політики.

Кожна лекція містить мету, план, пояснення основних положень, навчальний приклад і питання для самоперевірки.

Семінари передбачають обговорення проблемних ситуацій, захист доповідей і пояснення економічного змісту розрахунків. Числові приклади є умовними навчальними даними й не відтворюють фактичних показників окремих країн.

Аналітичні матеріали та рекомендовані видання відображають інформацію, доступну у 2023 році. Для порівняння повних років доцільно використовувати дані по 2022 рік включно; доступні у 2023 році оперативні показники зіставляють з відповідними періодами попереднього року.

Прогнози та попередні оцінки необхідно відокремлювати від остаточних статистичних даних.

Розділ 1. Зміст навчального матеріалу

Змістовий модуль «Практикум з проблем зовнішньоекономічної політики»

Тема 1. Зовнішньоекономічна діяльність та її форми

Категорії зовнішньоекономічної сфери та їх взаємозв'язки. Причини і передумови розвитку зовнішньоекономічної діяльності. Принципи, об'єкти, суб'єкти та функції. Форми міжнародних операцій і напрями впливу зовнішньоекономічного чинника на національну економіку.

Тема 2. Механізм зовнішньоекономічної політики

Зовнішньоекономічна політика держави та концептуальні підходи до її формування. Принципи, цілі, методи й еволюція регулювання. Право на здійснення зовнішньоекономічної діяльності. Державні інституції, місцеве самоврядування та регіональний аспект. Торгово-промислові палати, фондові й валютні біржі. Економічні та адміністративні інструменти.

Тема 3. Проблеми зовнішньоекономічної політики країн ЄС

Оцінювання стану зовнішньоекономічної діяльності країн ЄС. Спільна торговельна політика та відмінності національних моделей. Торгівля всередині ЄС і з третіми країнами. Абсолютні, відносні та структурні показники зовнішнього сектору. Платіжні баланси країн ЄС.

Тема 4. Проблеми зовнішньоекономічної політики США

Стан і структура зовнішньоекономічних зв'язків США. Державна політика, міжнародна діяльність компаній і роль послуг. Показники товарної торгівлі, інтенсивності та ефективності зовнішніх зв'язків. Платіжний баланс США, його структура та інтерпретація.

Тема 5. Проблеми зовнішньоекономічної політики Китаю

Зовнішньоекономічна модель Китаю та участь у міжнародних виробничих ланцюгах. Товарна і географічна структура торгівлі, концентрація, диверсифікація та імпортозалежність. Іноземні інвестиції, регулювання й зовнішні обмеження. Платіжний баланс Китаю.

Тема 6. Проблеми зовнішньоекономічної політики Японії

Зовнішньоекономічна модель Японії, промислова спеціалізація та міжнародна діяльність компаній. Показники торгівлі, умови торгівлі, енергетична залежність і валютний чинник. Інвестиційні доходи та платіжний баланс Японії.

Тема 7. Проблеми зовнішньоекономічної політики України

Національні економічні інтереси й концептуальні підходи до політики України. Основні етапи розвитку зовнішньоекономічної діяльності. Торгівля, інвестиції, логістичні та виробничі обмеження. Платіжний баланс України, міжнародна допомога і зовнішнє фінансування.

У країнових темах зіставляються обсяг, динаміка, структура, інтенсивність та ефективність зовнішніх зв’язків. Єдину систему показників і правила їх інтерпретації наведено в додатку А.

Розділ 2. Структура навчальної дисципліни

Тематичний розподіл загального навантаження відповідає робочій програмі. Кожній темі присвячено лекційний текст і план семінарського обговорення. Подання теоретичного матеріалу в лекційній формі не створює додаткового навчального навантаження понад обсяг дисципліни.

Теми	Аудиторна робота,	Самостійна робота	Загалом
	години		
1. Зовнішньоекономічна діяльність та її форми	4	8	12
2. Механізм зовнішньоекономічної політики	4	8	12
3. Проблеми зовнішньоекономічної політики країн ЄС	4	8	12
4. Проблеми зовнішньоекономічної політики США	4	8	12
5. Проблеми зовнішньоекономічної політики Китаю	5	10	15
6. Проблеми зовнішньоекономічної політики Японії	5	10	15
7. Проблеми зовнішньоекономічної політики України	4	8	12
Разом	30	60	90

Розділ 3. Тексти лекцій

Лекція 1. Зовнішньоекономічна діяльність та її форми

Мета лекції. Розкрити сутність, принципи, форми та функції зовнішньоекономічної діяльності і пояснити її вплив на національну економіку.

План лекції:

1. Категорії зовнішньоекономічної сфери, причини та передумови її розвитку.
2. Об’єкти, суб’єкти, принципи й форми зовнішньоекономічної діяльності.
3. Функції міжнародних операцій і канали впливу на економіку.
4. Моделі міжнародної діяльності підприємств та оцінювання результату.

Основні поняття: міжнародний поділ праці, зовнішньоекономічна діяльність, експорт, імпорт, послуги, інвестиції, резидентність, міжнародна кооперація.

Сутність зовнішньоекономічної діяльності

Зовнішньоекономічна діяльність охоплює господарські операції та взаємозв’язки суб’єктів різних країн. Вона виникає, коли виробництво, обмін, фінансування або використання ресурсів виходять за межі однієї національної економіки. Для підприємства це спосіб отримати нових покупців, ресурси, технології чи капітал. Для держави сукупність таких зв’язків впливає на зайнятість, доходи, продуктивність, зовнішню стійкість і можливості економічного розвитку.

Передумовами міжнародного обміну є відмінності в ресурсах, технологіях, кваліфікації працівників, місткості ринків та умовах виробництва. Порівняльні переваги означають нижчі альтернативні витрати певного виду діяльності, а не обов’язково найнижчу абсолютну ціну кожного товару. Країна може вигравати від спеціалізації навіть тоді, коли її продуктивність нижча за продуктивність партнера в усіх галузях. Однак розподіл вигод між галузями, працівниками й регіонами потребує окремого аналізу.

Сучасна діяльність залежить також від транспортних витрат, доступу до інформації, можливості забезпечити виконання контракту та передбачуваності правил. Перевага у виробничій собівартості може бути втрачена через затримки доставки, дорогий кредит або невизначеність платежу. Тому економічний результат

міжнародної операції визначається всією послідовністю дій від виробництва до отримання коштів.

Форми міжнародних економічних операцій

До основних форм належать торгівля товарами й послугами, міжнародна виробнича кооперація, інвестиційна діяльність, науково-технічне співробітництво та передання прав на використання інтелектуальної власності. Послуги можуть надаватися дистанційно, під час перебування споживача за кордоном або через комерційну присутність підприємства. Конкретний спосіб постачання впливає на облік операції та коло застосовних правил.

У глобальному виробничому ланцюгу один продукт може кілька разів перетинати кордон у вигляді сировини, компонентів і готового виробу. Тому вартість експорту підприємства не тотожна створеній ним доданій вартості. Імпорт проміжних товарів може забезпечувати майбутній експорт, а іноземна інвестиція – поєднувати виробництво з переданням управлінських навичок. Зв’язок між імпортом, експортом та інвестиціями необхідно розглядати спільно.

Важливо розмежовувати транскордонний продаж і продажі закордонного дочірнього підприємства місцевим споживачам. Якщо українська компанія створила підприємство в іншій країні, його внутрішні продажі зазвичай не є експортом України. Водночас доходи українського інвестора від цієї участі можуть відображатися у відповідних статтях міжнародних рахунків. Це приклад того, як форма організації бізнесу змінює статистичне представлення економічного зв’язку.

Учасники та інституційне середовище

Система зовнішньоекономічної діяльності охоплює підприємства, домогосподарства, фінансові установи, державні органи та міжнародні організації. Частина учасників безпосередньо здійснює операції, інші встановлюють правила, надають інформацію, фінансують чи страхують ризики. Експортер залежить від роботи банку, перевізника, органу сертифікації та митниці, навіть якщо сам виробляє конкурентоспроможну продукцію.

Посередники можуть шукати покупців, організовувати доставку, допомагати з документацією та післяпродажним обслуговуванням. Їхня винагорода є витратою, але

вона може бути нижчою за витрати самостійного виходу на незнайомий ринок. Вибір між прямою торгівлею й посередництвом залежить від обсягу продажів, складності продукту, доступу до інформації та спроможності підприємства підтримувати зв’язки з покупцями.

Інституційне середовище визначає передбачуваність прав власності, виконання договорів, митних процедур і платежів. Формально низьке мито не гарантує легкого доступу, якщо сертифікація триває непередбачувано довго або контракт складно примусово виконати. Для малого підприємства фіксовані витрати входження можуть бути важливішими за зміну ставки мита на кілька відсоткових пунктів.

Функції та результати зовнішньоекономічної діяльності

Ресурсна функція полягає в доступі до матеріалів, обладнання й компетенцій. Збутова функція дає змогу розширювати ринок і використовувати економію на масштабі. Конкурентна функція стимулює підвищення якості та продуктивності. Технологічна функція пов’язана з поширенням знань, а фінансова – з доступом до інвестицій і кредиту. Ці функції можуть реалізовуватися одночасно, але не гарантують автоматичного поліпшення результатів кожного підприємства.

Зростання експорту варто оцінювати через його зв’язок із доходами, зайнятістю та внутрішньою доданою вартістю. Збільшення вартісного обсягу через підвищення світових цін може не супроводжуватися розширенням виробництва. Натомість зменшення частки однієї сировинної групи може бути ознакою структурних змін, якщо збільшується випуск складнішої продукції. Висновок про якість розвитку потребує показників обсягу, структури та результативності.

Участь у зовнішніх ринках створює ризики зміни цін, валютного курсу, транспортних умов і попиту. Концентрація на одному покупцеві може спрощувати збут, але посилює залежність від його рішень. Диверсифікація зменшує окремі ризики, проте потребує додаткових витрат на сертифікацію, маркетинг і логістику. Раціональна стратегія визначає прийнятне співвідношення прибутковості та стійкості.

Принципи та аналітичні розмежування

Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» закріплює принципи суверенітету, свободи зовнішньоекономічного підприємництва, юридичної рівності й недискримінації, верховенства закону, захисту інтересів суб'єктів та еквівалентності обміну. Для аналізу операцій необхідно звертатися до чинного тексту акта, а для розуміння конкретної ситуації також до митних, валютних та інших застосовних правил.

Економічне поняття зовнішньої операції не завжди збігається з фактом фізичного перетину кордону. У платіжному балансі важливі резидентність сторін та економічний зміст операції. У статистиці торгівлі товарами - охоплення митної території та правила реєстрації руху товарів. Послуга може бути експортована через мережу без перевезення матеріального об'єкта. Тому перед розрахунками потрібно визначити, яку саме статистичну систему використовують.

Моделі міжнародного бізнесу

Найпростішою моделлю є експорт через посередника. Прямий експорт дає більше контролю над ціною, покупцями та репутацією, але потребує власної команди й знання ринку. Ліцензування дозволяє передати право використовувати технологію або торговельне позначення. Воно може зменшити потребу в капіталі, проте створює ризик втрати контролю над якістю та знаннями.

Контрактне виробництво дає змогу розподілити етапи виготовлення між країнами. Спільне підприємство поєднує ресурси партнерів, але потребує узгодження управління, розподілу прибутку й порядку виходу. Дочірня компанія забезпечує вищий рівень контролю та довгострокову присутність, однак збільшує інвестиційні, управлінські й політичні ризики. Вибір форми не зводиться до пошуку варіанта з найменшими початковими витратами.

Моделі діяльності відрізняються за глибиною присутності та розподілом функцій. Якщо підприємство лише постачає стандартний компонент, його переговорні можливості можуть бути обмеженими. Власні розробки, сертифікація, сервіс і знання покупця здатні підвищити його роль у ланцюгу. Тому інтеграцію у

виробничу мережу варто оцінювати за характером виконуваних функцій, а не тільки за сумою продажів.

Навчальний приклад

Підприємство продає за кордон продукцію на 120 тис. дол. Для її виготовлення воно використовує імпортні компоненти на 50 тис. дол. Інше внутрішнє проміжне споживання становить 20 тис. дол., а транспортні послуги нерезидента – ще 10 тис. дол. За умовою прикладу всі зазначені витрати є проміжним споживанням. Додана вартість підприємства становить 120 - 50 - 20 - 10 = 40 тис. дол. Вона не дорівнює чистому прибутку, оскільки включає, зокрема, оплату праці та інші складники.

Якщо замінити іноземного перевізника внутрішнім за тією самою ціною, додана вартість самого виробника не зміниться, але частина вартості послуги створюватиметься в національній економіці. Цей приклад показує, чому оцінювання зовнішньоекономічних результатів потребує розмежування рівня підприємства й економіки загалом. Зростання валового експорту саме по собі ще не визначає розподілу доходів між країнами.

Висновки. Зовнішньоекономічна діяльність поєднує торгівлю, виробництво, інвестиції та технологічний обмін. Її результативність залежить від структури операцій, створеної доданої вартості й здатності учасників управляти ризиками.

Питання для самоперевірки:

1. Чим експорт товарів відрізняється від продажів закордонного дочірнього підприємства?
2. Чому вартість експорту не дорівнює внутрішній доданій вартості?
3. Як імпорт компонентів може сприяти зростанню експорту?

Рекомендовані джерела: [1; 2; 3; 5].

Лекція 2. Механізм зовнішньоекономічної політики

Мета лекції. Пояснити взаємозв’язок цілей, інституцій та інструментів зовнішньоекономічної політики й опанувати основи оцінювання її результатів.

План лекції:

1. Концептуальні підходи та еволюція зовнішньоекономічної політики.

2. Принципи, цілі та інституційна система регулювання.

3. Право на зовнішньоекономічну діяльність і регіональний рівень.

4. Економічні та адміністративні методи.

5. Тарифні й нетарифні заходи та міжнародні правила.

6. Методика дослідження та обґрунтування рекомендацій.

Основні поняття: лібералізація, протекціонізм, економічні інтереси, регулювання, мито, квота, технічні вимоги, результативність, ефективність.

Концептуальні підходи та еволюція регулювання

Ліберальний підхід пов’язує зовнішньоекономічний розвиток зі спеціалізацією, конкуренцією та доступом до ресурсів і ринків. Протекціоністський підхід наголошує на захисті окремих виробництв і збереженні виробничих компетенцій. Інституційний аналіз зосереджується на правилах, якості державного управління та витратах взаємодії. Ці підходи допомагають пояснити мотиви політики, але не звільняють від перевірки її фактичних наслідків.

Еволюція регулювання охоплює перехід від переважно прикордонних обмежень до поєднання тарифів із технічними вимогами, інвестиційними правилами, захистом інтелектуальної власності й регулюванням послуг. У межах глобальних виробничих ланцюгів обмеження імпорту компонента може збільшувати витрати національного експортера. Оцінювання заходу тому потребує аналізу пов’язаних галузей, споживачів і постачальників.

У міжнародних дискусіях 2023 року помітне місце посідає співвідношення відкритості та економічної безпеки. Доповідь СОТ за 2023 рік розглядає ризики фрагментації та можливості міжнародної співпраці. Для дослідження важливо перевірити, чи усуває обмеження конкретну вразливість, які витрати створює та чи існують менш витратні альтернативи [3].

Цілі, принципи та інституції

Цілями зовнішньоекономічної політики є підвищення добробуту й продуктивності, доступ до зовнішніх ринків, залучення інвестицій, зовнішня стійкість та захист національних економічних інтересів. Цілі можуть суперечити одна одній у короткостроковому періоді. Захист виробника здатний збільшувати ціну для

споживача та витрати підприємств, які використовують його продукцію. Тому необхідно встановити розподіл вигод і витрат, строк дії заходу та критерій його перегляду.

Система регулювання поєднує національний, регіональний і міжнародний рівні. Парламент і уряд визначають правові та організаційні засади; профільні державні органи, митна служба та центральний банк діють у межах своїх повноважень. Міжнародні угоди обмежують можливість довільної зміни умов торгівлі. Якість політики залежить від узгодженості рішень та передбачуваності їх виконання.

Право суб’єкта здійснювати зовнішньоекономічну діяльність реалізується відповідно до законодавства та умов конкретної операції. Юридична рівність, свобода підприємництва, захист інтересів учасників і відповідальність за порушення мають поєднуватися з дотриманням митних, валютних, податкових та інших застосовних вимог. Загальне право на діяльність не означає автоматичного дозволу на будь-яку операцію з будь-яким товаром [1; 2].

Регіональний аспект охоплює інфраструктуру, інвестиційні умови, промислові кластери та допомогу підприємствам у виході на ринок. Органи місцевого самоврядування можуть підтримувати розвиток території в межах компетенції, але не встановлюють загальнодержавні митні тарифи. Торгово-промислові палати надають підприємствам інформаційні та інші передбачені послуги; фондові й валютні біржі організовують відповідні ринки. Їхні функції слід відрізняти від владного регулювання.

Економічні та адміністративні методи

Економічні методи змінюють ціну, дохідність або вартість фінансування операції: до них належать мито, податкові стимули та фінансова підтримка в дозволених межах. Адміністративні методи встановлюють обов’язкові умови й процедури, зокрема ліцензування, квотування або заборони. Один захід може поєднувати кілька механізмів, тому класифікація має пояснювати його дію, а не підмінювати аналіз назвою.

Тарифне регулювання

Мито є податком на товар у зв’язку з його переміщенням через митний кордон за відповідними правилами. Адвалорна ставка встановлюється у відсотках до визначеної бази, специфічна — як сума на фізичну одиницю. Комбіновані конструкції поєднують різні елементи. Під час економічного розрахунку необхідно знати базу нарахування, а не лише числове значення ставки.

У моделі малої країни за незмінної світової ціни й повного перенесення мита внутрішня ціна імпортного товару підвищується. Це може збільшувати внутрішнє виробництво, зменшувати споживання та скорочувати імпорт. Держава отримує митні надходження, але їх не можна ототожнювати з приростом суспільного добробуту. Частина зміни є перерозподілом між учасниками, а частина може становити втрати ефективності.

Юридичним платником мита часто є імпортер, проте економічний тягар може розподілятися між імпортером, покупцями та іноземним постачальником. Він залежить від конкуренції, можливості заміни товару й реакції цін. Тому твердження, що мито завжди повністю сплачує іноземна сторона, не є загальним економічним правилом. Для оцінювання потрібні припущення про поведінку ринку.

Ефективний рівень захисту враховує тарифи не лише на готовий продукт, а й на використані імпортні компоненти. Якщо вони дорожчають швидше, ніж захищається готовий виріб, умови для переробника можуть погіршитися. Це показує необхідність аналізу виробничого ланцюга: захист одного етапу здатний зменшити конкурентоспроможність іншого.

Нетарифні заходи та торговельний захист

До нетарифних заходів належать, зокрема, кількісні обмеження, ліцензування, технічні вимоги та санітарні й фітосанітарні процедури. Їх не слід автоматично вважати необґрунтованими бар’єрами: вимоги безпеки можуть виконувати необхідну суспільну функцію. Аналіз має встановити мету, доказову основу, пропорційність і спосіб застосування заходу.

Звичайна квота обмежує кількість або вартість постачання. Тарифна квота передбачає різні ставки мита залежно від обсягу ввезення. Це різні конструкції:

постачання понад тарифну квоту може бути можливим за вищою ставкою. Автоматичне ліцензування також не тотожне кількісному обмеженню. Класифікація інструмента повинна спиратися на його реальну дію.

Антидемпінгові, компенсаційні та спеціальні захисні заходи мають різні підстави та процедури. Їх не можна довільно прирівнювати до звичайного підвищення мита. Під час навчального аналізу потрібно перевіряти, яка проблема заявлена, як її досліджували та які умови застосування передбачають відповідні правила. Навіть правомірний захід потребує оцінки впливу на споживачів і суміжні виробництва.

Сприяння експорту може включати інформаційні послуги, страхування окремих ризиків, підтримку участі у виставках, розвиток компетенцій та інфраструктури. Ці заходи слід розрізняти з прямим субсидуванням конкретної поставки. Перевагою горизонтальних рішень може бути зменшення витрат для широкого кола підприємств. Але й вони потребують перевірки доступності, бюджетної доцільності та додаткового ефекту.

Роль міжнародних організацій

СОТ забезпечує систему договірних торговельних правил, прозорості та механізмів розгляду суперечностей між членами. Вона не встановлює однакової ставки мита для всіх країн. МВФ зосереджується на макроекономічній і зовнішній стабільності, Світовий банк – на фінансуванні та знаннях для розвитку. ЮНКТАД виконує дослідницькі, міжурядові та технічні функції. Рекомендації цих установ мають різний статус і не є рівнозначними національному регуляторному рішенню.

У міжнародних угодах держава приймає певні обмеження власного розсуду в обмін на передбачувані умови взаємодії. Тому під час вибору інструмента потрібно одночасно оцінювати економічний ефект, міжнародні зобов’язання та адміністративну спроможність. Рішення, яке виглядає привабливим у спрощеній моделі, може бути непридатним через спосіб виконання або несумісність із застосовними правилами.

Методика дослідження політики

Дослідження починають із конкретної проблеми, предмета, мети й системи показників. Описовий аналіз визначає динаміку та структуру, порівняльний - відмінності між країнами або секторами, інституційний - дію правил і повноважень. Зіставлення показників до та після заходу саме по собі не доводить причинного ефекту: одночасно можуть змінюватися світові ціни, попит і валютний курс.

Результативність означає досягнення поставленої мети, ефективність - співвідношення результату та витрат. Кількість проведених консультацій характеризує виконані дії, а не обов'язково вихід підприємств на зовнішні ринки. Аналітична рекомендація має називати проблему, адресата, захід, умови реалізації та показник перевірки результату.

Для прогнозування формують базовий і альтернативні сценарії зовнішнього попиту, цін, валютного курсу та логістичних витрат. Припущення кожного сценарію зазначають окремо. Продовження попередньої тенденції не враховує автоматично змін структури або режиму регулювання; результати доцільно подавати як умовні діапазони та визначати події, за яких прогноз слід переглянути.

Навчальні приклади

Світова ціна товару становить 100 євро. За адвалорного мита 20% і прийнятих у прикладі умов повного перенесення ціна зростає до 120 євро. Якщо імпорт скорочується з 1000 до 700 одиниць, митні надходження становлять 20 × 700 = 14 тис. євро. Цього недостатньо для обчислення суспільного ефекту: потрібні зміни споживання, виробництва та відповідні криві попиту і пропозиції. Інші податки в прикладі не враховуються.

В іншому прикладі світова ціна готового виробу становить 100, а імпортного компонента – 60 умовних одиниць. Початкова додана вартість дорівнює 40. Мито на готовий виріб 10% і на компонент 20% підвищує відповідні ціни до 110 і 72. Додана вартість за цих умов становить 38, а ефективний захист – мінус 5%. Номінальний захист продукту не забезпечив захисту переробки. За нульового мита на компонент та сама ставка на готовий виріб дала б додану вартість 50 і ефективний захист 25%.

Висновки. Інструмент потрібно оцінювати за механізмом впливу, розподілом витрат, правилами застосування та можливістю виконання. Окремий тариф не описує всього регуляторного середовища.

Питання для самоперевірки:

1. Чому митні надходження не дорівнюють суспільній вигоді від мита?
2. Чим відрізняються квота й тарифна квота?
3. Як тариф на імпортний компонент може зашкодити національному експортеру?

Рекомендовані джерела: [1; 2; 3; 8; 9].

Лекція 3. Проблеми зовнішньоекономічної політики країн ЄС

Мета лекції. Навчитися аналізувати зовнішньоекономічну політику країн ЄС з урахуванням спільних правил, національних моделей і міжнародних рахунків.

План лекції:

1. Спільна торговельна політика та відмінності країн ЄС.
2. Абсолютні, відносні та структурні показники зовнішнього сектору.
3. Інтенсивність, умови торгівлі та ефективність зовнішніх зв’язків.
4. Платіжні баланси країн ЄС та зовнішня стійкість.

Основні поняття: єдиний ринок, спільна торговельна політика, оборот, покриття, концентрація, диверсифікація, умови торгівлі, поточний рахунок.

Спільна політика та відмінності країн

Спільна торговельна політика належить до виключної компетенції ЄС у визначених договорами межах. Європейська комісія веде переговори на рівні Союзу, а Рада ЄС і Європейський парламент виконують установлені функції ухвалення рішень. Національний уряд країни-члена не проводить незалежну зовнішню тарифну політику так, як це робила б держава поза митним союзом. Водночас країни зберігають відмінності у виробничій структурі, логістиці та засобах підтримки конкурентоспроможності.

Спільні правила не означають однакових економічних результатів. Країни мають різну спеціалізацію, залежність від енергоносіїв, роль іноземних підприємств і місткість внутрішнього ринку. Торговельна домовленість може по-різному впливати

на автомобільне виробництво, аграрний сектор чи ділові послуги. Тому дослідження політики ЄС потребує поєднання наднаціонального та національного рівнів аналізу.

Під час аналізу Союзу загалом із зовнішньої торгівлі виключають взаємні потоки між країнами-членами. Якщо просто підсумувати весь експорт кожної країни, до підсумку потраплять і внутрішні операції, які не є експортом Союзу до решти світу. Для дослідження окремої країни ці самі потоки є важливою частиною її міжнародної торгівлі. Територіальне охоплення має бути однаковим для показників, що порівнюються.

Динаміка й збалансованість товарної торгівлі

Зовнішньоторговельний оборот обчислюють як суму експорту та імпорту, а сальдо – як їх різницю. Для динаміки використовують індекс зростання або темп приросту. Індекс 110% означає зростання на 10%, а не на 110%. Порівняння поточних вартісних показників потребує врахування зміни цін: зростання вартості енергетичного імпорту може відображати подорожчання за незмінних фізичних обсягів.

Коефіцієнт покриття імпорту експортом дорівнює відношенню експорту до імпорту, помноженому на 100%. Індекс чистої торгівлі — відношенню сальдо до обороту. За ненульового обороту він перебуває між мінус одиницею та одиницею. Нульове значення означає рівність потоків. Якщо експорт та імпорт відсутні одночасно, показник не визначається; підставляти нуль у такій ситуації неправильно.

Покриття і чиста торгівля не визначають джерел конкурентоспроможності. Значне додатне сальдо може бути зумовлене виробничими перевагами або слабким внутрішнім попитом. Від’ємне сальдо може супроводжувати інвестиційне розширення. Інтерпретація потребує структури продукції, динаміки послуг, доходів та умов фінансування. Зіставлення країн має починатися зі спільної методики, а не з ранжування за величиною сальдо.

Імпортозалежність і структура потоків

Частка імпорту у ВВП, яку часто називають імпортною квотою, показує масштаб імпорту щодо створеної в економіці доданої вартості. Це не тотожне частці імпорту у споживанні конкретного товару. Для окремого ринку можна зіставляти

імпорт із видимим споживанням, визначеним як виробництво плюс імпорт мінус експорт, за сумісних даних і без зміни запасів. ВВП не можна механічно підставляти замість фізичного або вартісного випуску товару.

Концентрацію можна вимірювати сумою квадратів часток товарних груп – індексом Герфіндаля-Гіршмана. Якщо частки подані десятковими дробами, індекс не перевищує одиниці. Якщо їх подано у відсотках, верхня межа дорівнює 10 000. Порівнювати значення можна за однакового рівня товарної деталізації. Висока товарна концентрація відрізняється від високої географічної концентрації: це два окремі виміри ризику.

У статистиці ЮНКТАД використовується також нормований індекс товарної концентрації. Його формула відрізняється від ненормованого HHI; під час роботи з готовими даними необхідно перевіряти назву та методику. Індекс диверсифікації ЮНКТАД оцінює відхилення товарної структури країни від світової. Менше значення означає ближчу структуру, але не доводить рівномірності експорту чи його технологічної складності.

Проблеми та послідовність аналізу

Серед питань для дослідження – поєднання відкритості з безпекою постачання, адаптація виробництва до екологічних і технічних вимог, конкуренція за інвестиції та розподіл вигід інтеграції. Суворіші вимоги можуть підвищувати витрати підприємств, але також створювати попит на нові технології. Наслідки залежать від здатності виробників адаптуватися, тому однакова норма може мати різний ефект для різних країн і секторів.

Дослідження доцільно починати з паспорта даних: країна, період, охоплення партнерів, товари чи послуги, класифікація та одиниці. Далі аналізують оборот і сальдо, їх структуру, концентрацію та залежності. Після цього зіставляють виявлену проблему з можливим інструментом політики. Якщо ризик полягає в єдиному постачальнику компонента, загальне стимулювання експорту може не усунути цього ризику.

Порівнюючи, наприклад, дві країни ЄС, варто враховувати розмір економіки та роль реекспорту. Висока торгівля щодо ВВП невеликого логістичного центру не

означає автоматично вищої продуктивності всіх галузей. Для формування висновку потрібно поєднувати валові потоки з показниками виробництва, внутрішньої доданої вартості та функцій підприємств у міжнародних ланцюгах.

Навчальний приклад

Умовна країна має товарний експорт 100 млрд євро, імпорт 120 млрд та ВВП 500 млрд. Оборот становить 220 млрд, сальдо - мінус 20 млрд, покриття - 83,33%, індекс чистої торгівлі - приблизно мінус 0,091. Частка товарного імпорту у ВВП дорівнює 24%. Наступного року експорт зріс до 110 млрд, а імпорт - до 132 млрд. Сальдо погіршилося до мінус 22 млрд, але покриття та індекс чистої торгівлі не змінилися.

Частки трьох експортних груп становлять 0,60; 0,25; 0,15. HHI дорівнює 0,445. За світової структури 0,40; 0,35; 0,25 індекс відхилення структури дорівнює половині суми абсолютних різниць, тобто 0,20. Перший показник описує зосередженість експорту, другий - відмінність від світового розподілу. Їх не можна підмінювати один одним або однаково називати показником технологічного розвитку.

Умови торгівлі і платіжний баланс

Індекс умов торгівлі визначають як відношення індексу експортних цін до індексу імпортних цін, помножене на 100. Він характеризує зміну співвідношення цін, а не торговельного сальдо. Якщо імпортні енергоносії дорожчають швидше за експортну продукцію, умови торгівлі погіршуються навіть за збереження фізичних обсягів експорту. Для порівняння потрібні однакова база цінових індексів і сумісне охоплення.

Експортна й імпортна квоти та торговельна відкритість показують інтенсивність зовнішніх зв’язків щодо ВВП. Частка продукції обробної промисловості описує структуру, але не дає повної оцінки технологічного рівня. Ефективність на рівні підприємства потребує зіставлення виручки й витрат; на рівні країни додатково розглядають продуктивність, зайнятість і внутрішню додану вартість. Валовий експорт і створена всередині країни додана вартість не тотожні.

Платіжний баланс країни ЄС охоплює її операції з усіма нерезидентами, включно з резидентами інших країн-членів. Поточний рахунок включає товари,

послуги, первинні та вторинні доходи; рахунок капіталу і фінансовий рахунок відображають інші визначені міжнародною методологією операції. Агрегати ЄС, єврозони та окремої країни мають різні межі. Зіставляти їх можна лише після перевірки складу країн і правил консолідації [7].

Висновки. Однакові торговельні правила поєднуються з різними національними виробничими структурами. Висновок про зовнішню стійкість має спиратися на торгівлю, доходи, інвестиційні позиції та умови фінансування.

Питання для самоперевірки:

1. Чому експорт ЄС до третіх країн не дорівнює сумі всього експорту його членів?
2. Які різні аспекти описують концентрація, диверсифікація та умови торгівлі?
3. Чому торговельне сальдо країни може відрізнятися від сальдо її поточного рахунку?

Рекомендовані джерела: [3; 4; 5; 7; 8].

Лекція 4. Проблеми зовнішньоекономічної політики США

Мета лекції. Дослідити зовнішній сектор США через взаємозв'язок товарної торгівлі, послуг, міжнародної діяльності компаній і платіжного балансу.

План лекції:

1. Інституції та пріоритети зовнішньоекономічної політики США.
2. Динаміка й структура зовнішньої торгівлі та роль послуг.
3. Генеральна торгівля, інтенсивність і зіставність статистики.
4. Платіжний баланс, інвестиційна позиція та оцінювання дефіциту.

Основні поняття: USTR, BEA, генеральна торгівля, товарний дефіцит, послуги, ТНК, поточний рахунок, фінансовий рахунок, міжнародна інвестиційна позиція.

Інституції та система інтересів

Зовнішньоекономічна політика США поєднує питання доступу до ринків, умов конкуренції, інвестицій, технологій та економічної безпеки. Великий внутрішній ринок створює можливості впливу на партнерів, а міжнародна діяльність корпорацій пов'язує американські підприємства з виробництвом в інших країнах. За цих умов

інтереси споживачів, експортерів, імпортерів компонентів і галузей, що конкурують з імпортом, можуть відрізнятися.

USTR відповідає за розроблення та координацію торговельної політики й міжнародні торговельні переговори. Конгрес формує законодавчі засади та здійснює відповідні контрольні повноваження. Інші органи виконують функції у сферах митного адміністрування, торговельного захисту, санкцій, експортного контролю та перевірки інвестицій. Політика є результатом взаємодії інституцій, а не лише рішення одного відомства.

Під час аналізу заходів потрібно відрізняти заявлену мету від способу її досягнення. Намір підтримати виробництво може реалізовуватися через інфраструктуру, дослідження, податкові стимули або обмеження імпорту. Ці інструменти мають різні витрати й розподільчі наслідки. Для висновку про ефект потрібна перевірка фактичних змін виробництва, цін, зайнятості та інвестицій.

Аналіз торговельних потоків

Початковий опис зовнішнього сектору включає експорт та імпорт товарів і послуг, їх динаміку, сальдо, товарну й географічну структуру. Потрібно окремо обчислювати оборот товарної торгівлі та оборот товарів і послуг. Від’ємне товарне сальдо не визначає автоматично сальдо послуг або поточного рахунку. Всі показники слід читати в межах обраного статистичного охоплення.

Двосторонні баланси показують взаємні потоки з конкретним партнером, але не обов’язково походження всієї створеної вартості. Товар, увезений із країни остаточного складання, може містити компоненти та розробки з кількох інших економік. Зміна країни постачання може змінити двосторонній дефіцит без суттєвої зміни загального імпорту. Для аналізу виробничих зв’язків корисне поєднання валової торгівлі з даними про додану вартість.

Торговельні потоки і діяльність транснаціональних компаній мають різні статистичні виміри. Продаж американською філією за кордоном місцевому покупцеві не є автоматично експортом США. Дохід власника, транскордонне передання послуг та місцеві продажі потрібно обліковувати окремо. Інакше дослідник може двічі

врахувати пов’язані операції або помилково ототожнити виручку підприємства з національним експортом.

Загальна система торгівлі та якість зіставлення

Загальна, або генеральна, система торгівлі є способом статистичного охоплення руху товарів. За неї статистична територія відповідає економічній території країни. Спеціальна система має вужче охоплення, яке залежить від прийнятого визначення статистичної території. Різниця може стосуватися, зокрема, операцій із митними складами та вільними зонами. Поняття «генеральна торгівля» не є окремою формулою обороту.

Дані про товари можуть відрізнятися залежно від системи оцінювання, моменту реєстрації та врахування перевезення й страхування. Показники платіжного балансу додатково узгоджують із принципами міжнародних рахунків. Тому митний експорт або імпорт не слід без пояснень поєднувати з іншими статтями платіжного балансу. Для порівняння потрібно використовувати одну версію ряду та документувати його перегляди.

Індекси динаміки розраховують за однакової бази. Якщо показник зріс із 200 до 240, індекс становить 120%, а темп приросту - 20%. Висока база попереднього року може зменшити темп за збереження великого обсягу. Оцінка зміни в поточних доларах також потребує розуміння впливу цін та фізичних обсягів. Вартісна динаміка сама по собі не вимірює зміну реального попиту.

Платіжний баланс і зовнішня позиція

Поточний рахунок охоплює товари, послуги, первинні та вторинні доходи. Первинні доходи включають, зокрема, інвестиційні доходи та оплату праці за відповідними правилами резидентності; вторинні — поточні трансферти. Рахунок капіталу відображає капітальні трансферти й операції з невиробленими нефінансовими активами. Фінансовий рахунок показує операції з фінансовими активами та зобов’язаннями.

Дефіцит поточного рахунку означає, що відповідні витрати перевищують надходження, і пов’язаний із чистим запозиченням за міжнародними рахунками. Його наслідки залежать від обсягу, тривалості, використання залучених ресурсів та

структури зобов’язань. Не можна автоматично називати кожен дефіцит кризою або вважати його безумовно безпечним через розмір економіки чи міжнародну роль валюти.

Міжнародна інвестиційна позиція є запасом зовнішніх активів та зобов’язань на певну дату. Вона змінюється через фінансові операції, переоцінки та інші зміни. Тому різниця позицій між роками не дорівнює механічно припливу інвестицій. Для оцінювання стійкості важливими є валові позиції, валюта, строки й характер доходів, а не лише чисте сальдо.

Навчальний приклад

Умовна економіка експортує товарів на 1000 та імпортує на 1400 млрд дол. Експорт послуг становить 500, імпорт - 350. Товарне сальдо дорівнює мінус 400, сальдо послуг - плюс 150, а сукупне сальдо товарів і послуг - мінус 250. За сальдо первинних доходів мінус 20 і вторинних мінус 30 поточний рахунок становитиме мінус 300 млрд дол. Отже, товарний дефіцит і дефіцит поточного рахунку мають різні значення.

Якщо рахунок капіталу дорівнює нулю та статистичної розбіжності немає, фінансовий рахунок у конвенції «чисте придбання активів мінус чисте прийняття зобов’язань» дорівнюватиме мінус 300. Це відповідає чистому запозиченню. В аналітичному поданні приплив капіталу може відображатися з іншим знаком, тому його не можна переносити до рівняння без перевірки конвенції. Джерела фінансування та їх наслідки необхідно досліджувати окремо.

Висновки. Аналіз США потребує поєднання торгівлі, діяльності міжнародних компаній та міжнародних рахунків. Оцінювати ефективність політики лише за товарним або двостороннім дефіцитом недостатньо.

Питання для самоперевірки:

1. Чому зменшення дефіциту з одним партнером може не змінити загального сальдо?
2. Чим відрізняються потік інвестицій і міжнародна інвестиційна позиція?
3. Яку конвенцію знаків потрібно перевірити під час читання фінансового рахунку?

Рекомендовані джерела: [4; 5; 7; 9; 13].

Лекція 5. Проблеми зовнішньоекономічної політики Китаю

Мета лекції. Пояснити особливості зовнішньоекономічної моделі Китаю та застосувати систему торговельних і платіжних показників до її дослідження.

План лекції:

1. Формування зовнішньоекономічної моделі та роль виробничих ланцюгів.
2. Товарна й географічна структура та показники торгівлі.
3. Інвестиції, державне регулювання та зовнішні обмеження.
4. Платіжний баланс і напрями аналітичного дослідження.

Основні поняття: виробнича кооперація, переробна торгівля, обробна промисловість, внутрішня додана вартість, концентрація, прямі інвестиції, поточний рахунок.

Зовнішньоекономічна модель і виробничі ланцюги

Зовнішньоекономічний розвиток Китаю пов’язаний із промисловим виробництвом, залученням іноземного капіталу та участю в міжнародному поділі праці. У дослідженні потрібно поєднувати аналіз експорту з імпортом обладнання, сировини й компонентів, а також із внутрішнім попитом. Великий експортний потік може спиратися одночасно на місцеві виробничі компетенції та ввезені проміжні товари.

Переробна торгівля передбачає використання імпортованих ресурсів для виробництва продукції, призначеної для подальшого експорту. Валовий експорт у такому разі включає вартість іноземних компонентів. Тому він не дорівнює доходу, створеному всередині країни. Для оцінювання національного результату дослідник має розрізняти вартість готового товару, місцеву додану вартість і доходи власників виробництва.

Наприклад, продаж виробу за 100 умовних одиниць за використання імпортованих компонентів на 60 одиниць залишає 40 одиниць вартості для подальшого розподілу між іншими витратами та доходами. Ці 40 одиниць не можна автоматично назвати прибутком. Навчальний висновок полягає в тому, що збільшення валового експорту та підвищення доходності виробництва є різними завданнями.

Показники структури концентрації та імпортозалежності

Аналіз починають з експорту, імпорту, обороту, сальдо й індексів динаміки. Далі визначають частки товарних груп і партнерів, окремо виділяють продукцію обробної промисловості. Дані Trade Profiles 2023 дають змогу зіставити провідні товарні позиції та напрями торгівлі Китаю з іншими економіками. Період кожного показника потрібно перевіряти в самому виданні, оскільки рік публікації та рік спостереження можуть відрізнятися [4].

Велика кількість товарних позицій ще не гарантує низької залежності від окремого ринку або постачальника. Товарну й географічну концентрацію обчислюють окремо. Для кожної використовують однаковий рівень деталізації в усіх порівнюваних роках. Висока частка певного партнера може створювати ризик попиту, а залежність від єдиного компонента - ризик виробничої зупинки. Ці ризики потребують різних заходів.

Імпортозалежність конкретного ринку визначають відносно видимого споживання відповідного товару, а не всього ВВП. Якщо для виробництва експортної продукції потрібен незамінний імпортний компонент, скорочення його ввезення може зменшити й експорт. Оцінюючи політику заміщення, необхідно перевірити строки створення альтернативного виробництва, його витрати та якість.

Індекс умов торгівлі показує зміну співвідношення експортних та імпортних цін. Подорожчання енергоносіїв або сировини може погіршити цей показник за незмінної кількості проданих промислових виробів. Висновок про результативність зовнішньоекономічної політики тому потребує одночасного аналізу цін, фізичних обсягів і структури, а не лише вартості експорту.

Регулювання інвестиції та зовнішні обмеження

У дослідженні Китаю необхідно розрізняти роль державних і приватних підприємств, загальні правила ринку та підтримку окремих виробництв. Доповідь МВФ, оприлюднена в лютому 2023 року, звертає увагу на конкурентну нейтральність, продуктивність і ризики фрагментації світової економіки. Ці питання можна перевіряти через умови доступу до ресурсів, інвестиційні рішення та результати підприємств [10].

Прямі іноземні інвестиції здатні підтримувати виробничі потужності, технології та зв'язки з постачальниками. Водночас приплив інвестицій, накопичена позиція та продажі підприємств з іноземним капіталом описують різні явища. Зростання позиції може бути наслідком операцій або переоцінки. Для оцінювання розвитку важливо з'ясувати, чи виникають місцеві компетенції й зв'язки, а не обмежуватися загальною сумою капіталу [6].

Зовнішні торговельні й технологічні обмеження можуть змінювати витрати, доступ до обладнання та географію постачання. Підприємства можуть шукати іншого постачальника, змінювати виробничий процес або переносити окрему стадію. Проте зміна маршруту товару не завжди змінює його походження або місце створення вартості. Для перевірки причин потрібні товарні й галузеві дані, дати заходів і порівняння з іншими ринками.

Платіжний баланс

Товарний профіцит є лише складником поточного рахунку. Його можуть зменшувати чисті виплати за послугами та інвестиційними доходами. Фінансовий рахунок відображає придбання зовнішніх активів і прийняття зобов'язань, а резервні активи є його окремою складовою. Наявність значних резервів не означає, що всі зовнішні ризики усунуто: потрібно аналізувати також валюту, строки й ліквідність зобов'язань [7].

Загальні показники материкового Китаю не слід механічно об'єднувати з даними Гонконгу, Китаю, який у міжнародній торговельній статистиці подається окремо. Для кожного ряду потрібно перевірити територіальне охоплення та роль реекспорту. Подвійний рахунок може виникнути, якщо транзитні або послідовні поставки помилково трактувати як незалежні потоки кінцевого споживання.

Обґрунтована рекомендація має відповідати виявленій проблемі. Залежність від одного зовнішнього ринку потребує аналізу альтернативного попиту й витрат виходу; технологічне обмеження - перевірки доступних компонентів і часу заміщення. Загальна пропозиція «збільшити експорт» не визначає механізму та не дає критерію оцінювання результату.

Навчальний приклад

Умовна економіка має товарний експорт 3000 млрд дол. та імпорт 2500 млрд. Експорт послуг становить 350 млрд, імпорт - 500 млрд. Товарний оборот дорівнює 5500 млрд, товарне сальдо - плюс 500 млрд, покриття імпорту - 120%. Сальдо послуг дорівнює мінус 150 млрд. За сальдо первинних доходів мінус 70 млрд і вторинних плюс 20 млрд поточний рахунок становить плюс 300 млрд дол. Наведені величини є умовними, а не статистикою Китаю.

Якщо чотири експортні групи мають частки 35%, 25%, 20% і 20%, ненормований HHI дорівнює 0,265. Він характеризує зосередженість за заданою класифікацією. За цим показником не можна визначити ні частку місцевої доданої вартості, ні прибутковість компаній. Для цих висновків потрібні інші дані.

Висновки. Дослідження Китаю має поєднувати торговельну структуру з міжнародними виробничими зв'язками, інвестиціями та платіжним балансом. Валові потоки потребують пояснення через місце створення вартості та характер зовнішніх залежностей.

Питання для самоперевірки:

1. Чому валовий експорт не дорівнює місцевій доданій вартості?
2. Як пов'язані імпорт проміжних товарів та експорт готової продукції?
3. Чому товарний профіцит не збігається з поточним рахунком?
4. Які дані потрібні для оцінки ефекту технологічного обмеження?

Рекомендовані джерела: [3; 4; 5; 6; 7; 10].

Лекція 6. Проблеми зовнішньоекономічної політики Японії

Мета лекції. Розкрити особливості зовнішніх зв'язків Японії та пояснити взаємодію промислового експорту, імпортних витрат і міжнародних інвестиційних доходів.

План лекції:

1. Виробнича спеціалізація й міжнародна діяльність японських компаній.
2. Динаміка та структура товарної торгівлі й послуг.
3. Умови торгівлі, енергетична залежність і валютний курс.

4. Платіжний баланс, доходи та зовнішня інвестиційна позиція.

Основні поняття: обробна промисловість, закордонне виробництво, енергетичний імпорт, єна, умови торгівлі, первинні доходи, зовнішні активи.

Спеціалізація та міжнародна організація виробництва

Аналіз зовнішньоекономічної моделі Японії потребує врахування промислової спеціалізації та міжнародної діяльності підприємств. Експорт товарів, транскордонні послуги й виробництво закордонних філій є різними формами присутності на міжнародному ринку. Коли філія японської компанії виробляє і продає товар за кордоном, цей продаж не є автоматично експортом Японії.

Виробнича мережа може включати японські розробки, компоненти з кількох країн, складання за кордоном і послуги місцевого збуту. Для оцінювання економічного результату потрібно розрізняти місце виробництва, резидентність продавця та власника, а також потоки доходів. Саме походження бренду недостатнє для статистичної класифікації операції.

Зовнішньоекономічна політика впливає на доступ до ринків, умови інвестування, захист технологій та стійкість постачання. Підтримка окремої галузі потребує перевірки очікуваного результату і витрат для інших учасників. Відновлення внутрішнього виробництва компонента може зменшувати залежність, але потребувати часу та більших ресурсів, ніж диверсифікація зовнішніх постачальників.

Торговельна структура та система показників

Для дослідження Японії обчислюють експорт, імпорт, оборот, сальдо, індекси динаміки, покриття й чисту торгівлю. Товарну структуру аналізують за однаковою класифікацією, виділяючи продукцію обробної промисловості та ресурсні товари. Географічну структуру оцінюють окремо, щоб відрізнити залежність від зовнішнього попиту від залежності від постачання. Початкові порівнювані профілі подано у виданні СОТ за 2023 рік [4].

Інтенсивність зовнішніх зв’язків можна зіставляти через відношення експорту, імпорту та обороту до ВВП. Однак велика економіка здатна мати нижчу торговельну відкритість, ніж невеликий логістичний центр, за значних абсолютних обсягів

торгівлі. Тому один відносний показник не визначає ролі країни у світовому виробництві та технологічному обміні.

Оцінювання концентрації має враховувати рівень товарного агрегування. Укрупнення кількох позицій у групу механічно змінює індекс. Висновок про диверсифікацію потребує незмінної класифікації та перевірки складу груп. Додатково варто досліджувати їхні функції: виробниче обладнання, проміжні компоненти та кінцеві товари реагують на зовнішні потрясіння по-різному.

Ціни енергоносіїв, валютний курс і умови торгівлі

Для економіки, що імпортує значні обсяги енергетичних ресурсів, зростання світових цін збільшує імпортний рахунок навіть без підвищення фізичного споживання. Воно може погіршити товарне сальдо та витрати підприємств. Дослідник має відокремлювати ціновий ефект від зміни кількості, а також перевіряти можливості економії, запасів і заміни постачальника.

Послаблення єни змінює вартість операцій у національній валюті. Виручка від продажу за кордоном може зростати в єнах, тоді як імпортні компоненти й енергія дорожчають. Наслідки для підприємства залежать від валюти контракту, частки імпортних витрат, ціноутворення та хеджування. Тому твердження про автоматичну вигоду всіх експортерів від девальвації є надто загальним.

Якщо дані подано в доларах, зміна курсу здатна впливати на їхню динаміку без відповідної зміни фізичних потоків. Порівняння вартості в єнах, доларах і в постійних цінах відповідає на різні питання. Потрібно прямо зазначати валюту, дефлятор та базу індексу, інакше однакова операція може створювати суперечливе враження про зростання або спад.

Матеріали консультації МВФ з Японією, оприлюднені 2023 року, розглядають відновлення після пандемії та наслідки зовнішніх цінових потрясінь. Для навчального дослідження це приклад поєднання торговельної статистики з макроекономічними умовами. Прогноз у такій доповіді потрібно читати як оцінку за тодішніх припущень, а не як відомий результат наступного періоду [11].

Платіжний баланс та роль міжнародних інвестиційних доходів

Поточний рахунок Японії слід аналізувати за складовими, не обмежуючись товарним сальдо. Доходи від зовнішніх фінансових активів входять до первинних доходів і можуть змінювати загальний результат поточних операцій. Структура активів, дохідність і валютний курс впливають на їхню величину. Наявність зовнішніх активів та отримання доходу не є тотожними новому експорту товарів [7; 11].

Реінвестовані доходи за прямими інвестиціями відображаються відповідно до методології міжнародних рахунків. Їх не слід автоматично трактувати як грошові перекази, що фактично надійшли на внутрішній валютний ринок. Аналіз поточного рахунку та фінансових операцій потребує узгоджених знаків і класифікацій, а оцінка ліквідності - додаткових даних про рух коштів.

Міжнародна інвестиційна позиція є запасом активів і зобов'язань на певну дату. Її зміна залежить від фінансових операцій, курсових і цінових переоцінок та інших змін. Для оцінювання стійкості потрібно досліджувати не лише чисту позицію, а й валові величини, строковість та розподіл між секторами. Зіставлення позицій не замінює аналізу платіжного балансу.

Навчальний приклад

В умовній економіці експорт товарів становить 750 млрд дол., імпорт - 900 млрд. Сальдо товарів дорівнює мінус 150 млрд, сальдо послуг - мінус 20 млрд, первинних доходів - плюс 220 млрд, вторинних - мінус 10 млрд. Поточний рахунок дорівнює плюс 40 млрд дол. Приклад показує, що товарний дефіцит може поєднуватися з додатним поточним рахунком. Ці величини не є фактичними показниками Японії.

Якщо індекс експортних цін становить 110, а імпортних - 130 за однакової бази 100, індекс умов торгівлі дорівнює 84,62. Це означає погіршення співвідношення експортних та імпортних цін на 15,38% щодо базисного періоду. З цього не випливає падіння фізичного експорту на 15,38%: обсяг і ціна потребують окремого аналізу.

Висновки. Зовнішні зв'язки Японії потрібно оцінювати через торгівлю, закордонне виробництво та доходи від активів. Валютні та енергетичні чинники

змінюють витрати й вартісні показники, але їхній вплив відрізняється між підприємствами та секторами.

Питання для самоперевірки:

1. Чому продаж закордонної філії не завжди є експортом Японії?
2. Як послаблення єни може одночасно збільшувати виручку та витрати?
3. Чим умови торгівлі відрізняються від торговельного сальдо?
4. Як первинні доходи впливають на поточний рахунок?

Рекомендовані джерела: [4; 5; 6; 7; 11].

Лекція 7. Проблеми зовнішньоекономічної політики України

Мета лекції. Систематизувати етапи розвитку зовнішніх зв'язків України та обґрунтувати напрями політики з урахуванням національних інтересів і умов 2023 року.

План лекції:

1. Національні економічні інтереси та етапи розвитку зовнішньоекономічної діяльності.

2. Торгівля, інвестиції та виробничі й логістичні обмеження.

3. Абсолютні, відносні та структурні показники зовнішнього сектору.

4. Платіжний баланс, міжнародна допомога та обґрунтування рекомендацій.

Основні поняття: європейська інтеграція, структура експорту, імпортозалежність, логістичні витрати, трансферти, позики, поточний рахунок, відновлення.

Етапи розвитку зовнішньоекономічних зв'язків

У 1990-х роках формувалися правові та інституційні основи зовнішньоекономічної діяльності незалежної України, змінювалися господарські зв'язки й механізми розрахунків. Подальше включення у світову економіку супроводжувалося розвитком експорту, іноземних інвестицій та міжнародних фінансових зв'язків. Членство у СОТ із 16 травня 2008 року закріпило участь у багатосторонній системі торговельних правил.

Після 2014 року значення європейського напряму посилилося на тлі російської агресії, втрати частини виробничого потенціалу та зміни торговельних зв'язків. Угода про асоціацію з ЄС і застосування поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі з 2016 року створили рамку для взаємного доступу та регуляторного наближення. Реалізація цих можливостей залежить від відповідності продукції й спроможності підприємств конкурувати.

Повномасштабне вторгнення Росії у 2022 році змінило умови виробництва, перевезень, енергопостачання, фінансування та зайнятості. Досліджуючи довгі ряди, потрібно розрізняти вплив політики й фізичних обмежень, а також враховувати зміни територіального та статистичного охоплення. Порівняння з довоєнною базою корисне, але не звільняє від перевірки зіставності.

Національні інтереси та основні обмеження

Серед національних інтересів - збереження виробничої спроможності, доступ до критичних ресурсів, стійкість експорту, залучення капіталу й розвиток складніших виробництв. Експортна виручка потрібна для фінансування імпорту, але її обсяг не розкриває повністю впливу на добробут. Важливо аналізувати внутрішню додану вартість, зайнятість, технологічні функції та сталість продажів.

Логістичні обмеження можуть змінювати конкурентоспроможність навіть за незмінної ціни виробника. Перенаправлення вантажу потребує перевалки, іншого виду транспорту, додаткового страхування та часу. Для окремого товару подорожчання доставки здатне зробити експорт економічно недоцільним. Тому пріоритетність відновлення маршруту визначають за його пропускною спроможністю, попитом, безпекою та альтернативами.

Інтеграція у міжнародні виробничі ланцюги передбачає не лише постачання сировини. Можливими напрямами є переробка, інженерні послуги, виробництво компонентів, технології цивільного й військового призначення та сервіс. Для різних напрямів потрібні різні умови: сертифікація, кваліфікація, енергетична стійкість, захист прав і дотримання вимог щодо чутливих технологій. Загальна обіцянка інвестицій не замінює оцінювання конкретного проєкту.

Аналіз торгівлі й платіжного балансу

Для аналізу торгівлі обчислюють експорт, імпорт, оборот, сальдо, покриття та індекси динаміки. Далі визначають товарну й географічну структуру, концентрацію та чутливість до цін. Дані про товари й послуги потрібно подавати з відповідними поясненнями. Різниця між митними показниками та показниками платіжного балансу може бути методологічно обґрунтованою, тому її не можна відразу трактувати як помилку.

НБУ є офіційним джерелом статистики платіжного балансу, міжнародної інвестиційної позиції, прямих інвестицій та інших показників зовнішнього сектору. Ряди можуть переглядатися після надходження нової інформації. Для навчального дослідження слід завантажувати узгоджену версію даних і користуватися методологічними коментарями, особливо щодо резидентності, територіального охоплення та оцінювання окремих операцій.

Поточні трансферти, капітальні гранти й позики мають різний економічний та обліковий зміст. Поточна допомога може відображатися у вторинних доходах, капітальний трансферт - у рахунку капіталу, а отримана позика - у фінансовому рахунку. Позика не є експортною виручкою та створює зобов’язання. Перекази фізичних осіб також класифікують з урахуванням резидентності та природи операції, а не лише громадянства відправника.

Пріоритети політики

Політика відновлення повинна зіставляти терміновість потреб, очікуваний економічний результат і наявні ресурси. До можливих напрямів належать усунення транспортних та енергетичних обмежень, зменшення ризиків для інвесторів, підтримка виходу на ринки й підготовка постачальників. Ефект залежатиме від виконання, попиту та безпекових умов, тому його потрібно перевіряти за конкретними показниками.

Підприємства з іноземним капіталом можуть використовувати можливості торгівлі з ЄС, якщо вироблена продукція відповідає правилам походження та іншим застосовним вимогам. Реальна виробнича діяльність і виконання встановлених критеріїв мають принципове значення. Поєднання іноземних технологій із місцевими

компетенціями може створювати додану вартість, однак її масштаб визначають проєктні дані, а не саме походження інвестора.

Рекомендація для України має пояснювати, яка проблема вирішується, хто виконує захід та який результат очікується. Наприклад, пропозиція відновити термінал потребує даних про вантажну базу, вартість, готовність під'їзних шляхів, попит і можливі перерви роботи. Якщо відповідні умови не забезпечені, нижча початкова ціна проєкту не гарантує більшої суспільної вигоди. Сценарії повинні враховувати різну інтенсивність ризиків.

Навчальний приклад

Умовні дані становлять: експорт товарів 40 млрд дол., імпорт товарів 65 млрд, експорт послуг 16 млрд, імпорт послуг 10 млрд. Сальдо товарів дорівнює мінус 25 млрд, послуг - плюс 6 млрд, разом - мінус 19 млрд. Якщо сальдо первинних доходів становить мінус 3 млрд, а вторинних доходів плюс 12 млрд, поточний рахунок дорівнює мінус 10 млрд дол.

За додатного рахунку капіталу 2 млрд чисте запозичення становитиме 8 млрд. Якщо статистична розбіжність відсутня, фінансовий рахунок у визначеній конвенції дорівнює мінус 8 млрд: мінус 10 плюс 2 мінус мінус 8 дорівнює нулю. Отримані значення показують взаємозв'язок рахунків, але не визначають структури фінансування. Для оцінки боргових ризиків необхідно додатково знати строки, вартість, валюту та тип зобов'язань.

Висновки. Зовнішньоекономічна політика України має поєднувати стійкість поточних зв'язків із розвитком виробничого й технологічного потенціалу. Якісні рекомендації спираються на зіставні дані, враховують ризики та визначають умови отримання результату.

Питання для самоперевірки:

1. Чому міжнародна допомога, позики й експорт відображаються по-різному?
2. Як оцінити внесок логістичного проєкту у відновлення експорту?
3. Які умови потрібні для використання підприємством торговельних преференцій ЄС?

Рекомендовані джерела: [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 12].

Розділ 4. Плани семінарських занять

Семінарські заняття спрямовані на аргументоване обговорення проблем зовнішньоекономічної політики, захист коротких доповідей та інтерпретацію результатів аналізу. Розрахунок є підставою для пояснення економічного механізму. У відповіді потрібно відокремлювати факт, авторське обчислення та припущення про причину.

Семінар 1. Зовнішньоекономічна діяльність та її форми

Мета. Навчитися розрізняти форми зовнішньоекономічної діяльності та оцінювати їхній вплив на підприємство й національну економіку.

Підготовка. Опрацювати лекцію 1 і джерела [1; 2]. Підготувати приклад міжнародної операції, визначити її учасників, об’єкт, форму та очікуваний результат.

Питання для обговорення:

1. Категорії зовнішньоекономічної сфери та передумови міжнародного обміну.
2. Об’єкти, суб’єкти й принципи зовнішньоекономічної діяльності.
3. Експорт, імпорт, послуги, кооперація та інвестиції як форми діяльності.
4. Функції зовнішніх зв’язків і канали їх впливу на національну економіку.
5. Валовий експорт, додана вартість, доходи й ефективність операції.

Ситуація для розбору. Підприємство експортує готовий виріб за 100 євро, використавши імпортований компонент за 40 євро, інші матеріали за 25 євро та понісши решту витрат на 20 євро. Визначте експортну виручку та спрощений фінансовий результат. Поясніть, чому різниця між експортом і вартістю одного імпортного компонента ще не є прибутком і не дає повного розрахунку національної доданої вартості.

Дискусійне завдання. Порівняйте експорт товару, надання послуги нерезиденту та створення підприємства за кордоном. Які дані потрібні для оцінки кожної операції? Чи завжди збільшення експорту означає поліпшення фінансового результату?

Теми коротких виступів: «Зовнішньоекономічні зв’язки та продуктивність підприємства»; «Імпорт як ресурс для розвитку експорту».

Очікуваний результат. Класифікація операції, правильний розрахунок і пояснення економічного змісту показників.

Рекомендовані джерела: [1; 2; 3; 5].

Семінар 2. Механізм зовнішньоекономічної політики

Мета. Зіставити цілі, інституції та інструменти політики й обґрунтувати вибір заходу для конкретної проблеми.

Підготовка. Опрацювати лекцію 2. Підготувати короткий опис одного економічного та одного адміністративного методу, визначивши адресата, механізм і можливі побічні наслідки.

Питання для обговорення:

1. Концептуальні підходи та еволюція регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

2. Цілі, принципи й рівні регулювання та право на здійснення діяльності.

3. Державні інституції, місцеве самоврядування й регіональний розвиток.

4. Торгово-промислові палати, фондові та валютні біржі.

5. Економічні й адміністративні методи та міжнародні зобов’язання.

6. Методи дослідження, результативність і ефективність політики.

Ситуація для розбору. Світова ціна виробу становить 100 євро, імпортованого компонента - 60 євро. Мито на готовий виріб дорівнює 10%, на компонент - 5%. За повного перенесення тарифів у ціни, незмінної технології та відсутності інших витрат визначте зміну доданої вартості й ефективний рівень захисту. Поясніть, чому він відрізняється від номінального тарифу.

Дискусійне завдання. Уряд прагне прискорити оформлення експорту. Порівняйте субсидію підприємству, зміну організації контролю та цифровізацію процедури. Який захід відповідає причині затримки? Які функції може виконати місцева влада?

Теми коротких виступів: «Межі протекціонізму у виробничих ланцюгах»; «Регіональні умови виходу підприємств на зовнішні ринки».

Очікуваний результат. Обґрунтований вибір інструмента з визначеним виконавцем, витратами та критерієм результату.

Рекомендовані джерела: [1; 2; 3; 8; 9].

Семінар 3. Проблеми зовнішньоекономічної політики країн ЄС

Мета. Порівняти зовнішньоекономічні показники країн ЄС та пояснити зв'язок їхніх відмінностей зі спеціалізацією і спільною політикою.

Підготовка. Опрацювати лекцію 3. За джерелами [4; 5; 7; 8] підготувати зіставні показники двох країн ЄС. Використовувати дані, оприлюднені у 2023 році, та перевіряти фактичний період спостереження.

Питання для обговорення:

1. Спільна торговельна політика та можливості національного регулювання.
2. Торгівля всередині ЄС і з третіми країнами та генеральна система обліку.
3. Оборот, сальдо, індекси динаміки, покриття й чиста торгівля.
4. Концентрація, диверсифікація, промислова структура та імпортозалежність.
5. Умови торгівлі, інтенсивність та результативність зовнішніх зв'язків.
6. Структура платіжних балансів країн ЄС і межі міжкраїнного порівняння.

Ситуація для розбору. Експортні частки чотирьох груп країни А становлять 0,50; 0,25; 0,15; 0,10, країни Б - 0,80; 0,10; 0,05; 0,05. Світова структура дорівнює структурі А. Обчисліть ненормований HHI та індекс відхилення структури від світової. Яку різну інформацію дають ці показники? Чи можна за ними визначити технологічну складність?

Дискусійне завдання. Поясніть, чому високий оборот щодо ВВП не завжди означає високу внутрішню додану вартість. Запропонуйте додаткові показники для порівняння двох країн. Визначте, які потоки потрібно виключити під час переходу до зовнішньої торгівлі ЄС загалом.

Теми коротких виступів: «Відкритість і стійкість постачання в країнах ЄС»; «Спільна політика та різні національні результати».

Очікуваний результат. Порівняльна таблиця, відтворювані розрахунки та аргументований висновок із застереженнями щодо охоплення.

Рекомендовані джерела: [3; 4; 5; 7; 8].

Семінар 4. Проблеми зовнішньоекономічної політики США

Мета. Інтерпретувати торгівлю та платіжний баланс США, розрізняючи товарний дефіцит, поточний рахунок і діяльність міжнародних компаній.

Підготовка. Опрацювати лекцію 4 і джерела [9; 13]. Визначити, які статті та періоди подано у випуску BEA 2023 року. Підготувати аргумент щодо можливостей і меж оцінювання політики за двостороннім сальдо.

Питання для обговорення:

1. Пріоритети торговельної політики США та роль USTR.

2. Товари, послуги, виробничі мережі та операції транснаціональних корпорацій.

3. Товарна й географічна структура, концентрація та умови торгівлі.

4. Генеральна торгівля, статистична територія та методологічна зіставність.

5. Поточний рахунок, рахунок капіталу та фінансовий рахунок.

6. Міжнародна інвестиційна позиція та оцінювання зовнішньої стійкості.

Ситуація для розбору. Умовна економіка експортує товарів на 900 млрд дол., імпортує на 1200 млрд; експорт послуг становить 450 млрд, імпорт - 300 млрд. Сальдо первинних доходів дорівнює плюс 30 млрд, вторинних - мінус 20 млрд. Обчисліть товарне сальдо, сальдо товарів і послуг та поточний рахунок. Якої інформації бракує для оцінювання стійкості?

Дискусійне завдання. Обговоріть пропозицію скоротити дефіцит з одним партнером шляхом перенесення закупівель до іншої країни. За яких умов зміниться лише географія постачання? Чому продаж американської філії за кордоном не можна автоматично додавати до експорту США?

Теми коротких виступів: «Товарний дефіцит і міжнародна конкурентоспроможність»; «ТНК і статистика зовнішнього сектору».

Очікуваний результат. Узгоджений розрахунок міжнародних рахунків та пояснення меж висновків за окремим сальдо.

Рекомендовані джерела: [4; 5; 7; 9; 13].

Семінар 5. Проблеми зовнішньоекономічної політики Китаю

Мета. Проаналізувати зовнішні зв'язки Китаю через виробничі ланцюги, торговельну структуру, інвестиції та зовнішні обмеження.

Підготовка. Опрацювати лекцію 5 і джерела [4; 6; 10]. Підготувати тези про зв'язок імпорту компонентів та експорту готової продукції. Розмежувати фактичні дані та прогнози у звітах 2023 року.

Питання для обговорення:

1. Експортна спеціалізація Китаю та міжнародна виробнича кооперація.

2. Імпорт компонентів, внутрішня додана вартість і роль підприємств з іноземним капіталом.

3. Товарна й географічна концентрація та диверсифікація.

4. Умови торгівлі, імпортозалежність та ефективність зовнішніх зв'язків.

5. Державна політика, конкурентні умови та зовнішні технологічні обмеження.

6. Структура платіжного балансу Китаю, інвестиції та резерви.

Ситуація для розбору. Умовний експортер продає 10 тис. виробів за 100 дол. кожний. Імпортований компонент коштує 60 дол. на виріб, місцеві матеріали - 15 дол., інші витрати - 15 дол. Через обмеження компонент дорожчає до 70 дол. Визначте зміну фінансового результату за незмінної ціни продажу та обсягу. Поясніть, чи змінюється валовий експорт і чи дає це повну оцінку національного ефекту.

Дискусійне завдання. Порівняйте пошук альтернативного іноземного постачальника та створення внутрішнього виробництва компонента. Визначте потрібні дані про ціну, строки, якість і ризик. Як відрізнятимуться наслідки для малого підприємства та великої міжнародної мережі?

Теми коротких виступів: «Валовий експорт та місце створення доданої вартості»; «Диверсифікація постачання та технологічна політика».

Очікуваний результат. Аналіз виробничого зв'язку, розрахунок витрат та рекомендація з визначеними умовами реалізації.

Рекомендовані джерела: [3; 4; 5; 6; 7; 10].

Семінар 6. Проблеми зовнішньоекономічної політики Японії

Мета. Пояснити взаємозв'язок торгівлі, валютного курсу, енергетичних витрат і міжнародних доходів у дослідженні Японії.

Підготовка. Опрацювати лекцію 6 і джерела [4; 7; 11]. Підготувати приклад відмінності між експортом з Японії та продажем товару її закордонною філією.

Питання для обговорення:

1. Виробнича спеціалізація Японії та міжнародна діяльність компаній.

2. Динаміка, товарна й географічна структура, концентрація та диверсифікація.

3. Імпорт енергоносіїв, імпортозалежність і стійкість постачання.

4. Єна, вартісні й фізичні показники та умови торгівлі.

5. Первинні доходи, поточний рахунок і міжнародна інвестиційна позиція.

6. Інтенсивність і ефективність зовнішніх зв'язків та інструменти політики.

Ситуація для розбору. За однакової бази 100 індекс експортних цін становить 110, імпортних - 130. Сальдо товарів умовної економіки дорівнює мінус 150 млрд дол., послуг - мінус 20 млрд, первинних доходів - плюс 220 млрд, вторинних - мінус 10 млрд. Обчисліть умови торгівлі й поточний рахунок. Поясніть, чому ці показники не суперечать один одному.

Дискусійне завдання. Послаблення єни підвищило виручку експортера у національній валюті. Чи достатньо цього для висновку про зростання його прибутку? Врахуйте імпортні компоненти, енергію, валюту контракту й ціну продажу. Чи є нараховані інвестиційні доходи тотожними фактичному надходженню валюти?

Теми коротких виступів: «Енергетичний імпорт і умови торгівлі»; «Закордонні активи та зовнішня стійкість Японії».

Очікуваний результат. Правильні розрахунки та пояснення цінового, валютного й дохідного каналів зовнішніх зв'язків.

Рекомендовані джерела: [4; 5; 6; 7; 11].

Семінар 7. Проблеми зовнішньоекономічної політики України

Мета. Обґрунтувати пріоритети зовнішньоекономічної політики України на основі національних інтересів і статистики, доступної у 2023 році.

Підготовка. Опрацювати лекцію 7 і джерело [12]. Підготувати тези за обраною проблемою зовнішньоекономічної політики України та презентацію її основних результатів.

Питання для обговорення:

1. Етапи розвитку зовнішньоекономічної діяльності та зміна умов після 2022 року.

2. Концептуальні підходи, національні інтереси та європейська інтеграція.

3. Абсолютні, відносні й структурні показники зовнішнього сектору.

4. Генеральна торгівля, статистичні розбіжності та зіставність даних.

5. Платіжний баланс, поточні трансферти, капітальні гранти й позики.

6. Логістика, енергетика, інвестиції та критерії вибору заходів відновлення.

Ситуація для розбору. Можна профінансувати або розширення перевантажувального термінала, або програму сертифікації експортерів. Для термінала не підтверджено вантажну базу; підприємства мають покупців, але не завершили оцінювання відповідності. Визначте потрібні дані, критерії й ризики. Як зміниться вибір, якщо термінал усуває критичне обмеження вже наявних поставок?

Дискусійне завдання. На основі підготовлених тез запропонуйте один захід державної політики й одну дію бізнесу. Визначте виконавця, ресурси, показник результату та припущення. Інші учасники мають назвати можливий небажаний наслідок і спосіб його перевірки.

Теми коротких виступів: «Підвищення внутрішньої доданої вартості експорту України»; «Інвестиції та стійкість зовнішнього сектору в умовах війни».

Очікуваний результат. Захищена аналітична рекомендація та підготовлені тези за результатами дослідження з відтворюваними джерелами.

Рекомендовані джерела: [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 12].

Розділ 5. Самостійна робота

Самостійна робота передбачає опрацювання лекцій і рекомендованої літератури, підготовку відповідей для семінарських обговорень, тестів для самоперевірки, рефератів і презентацій. Конкретну проблему та обсяг індивідуального матеріалу погоджують із викладачем.

Тема	Години	Основний результат
1. Зовнішньоекономічна діяльність та її форми	8	Класифікація міжнародних операцій та реферат із презентацією.
2. Механізм зовнішньоекономічної політики	8	Аналіз інструмента політики та реферат із презентацією.
3. Проблеми зовнішньоекономічної політики країн ЄС	8	Порівняння показників країн ЄС, реферат і презентація.
4. Проблеми зовнішньоекономічної політики США	8	Аналіз торгівлі та платіжного балансу, розв’язання задач, реферат і презентація.
5. Проблеми зовнішньоекономічної політики Китаю	10	Аналіз виробничих ланцюгів і структури торгівлі, реферат і презентація.
6. Проблеми зовнішньоекономічної політики Японії	10	Аналіз умов торгівлі та міжнародних доходів, реферат і презентація.
7. Проблеми зовнішньоекономічної політики України	8	Дослідження з підготовкою тез за його результатами за погодженою проблемою та презентація результатів.
Разом	60	

Вимоги до аналітичного матеріалу:

1. Сформулюйте конкретне питання, об’єкт, предмет, мету й послідовність завдань.
2. Зазначте джерела, період, охоплення, одиниці вимірювання та статус даних.
3. Подайте зіставні показники, формули й авторські розрахунки.
4. Поясніть економічні механізми та можливі альтернативні причини змін.
5. Відокремте власні висновки від положень використаних джерел.
6. Обґрунтуйте рекомендацію з визначеним адресатом і критерієм результату.

Для міжкраїнного зіставлення застосовуйте однакові визначення експорту, імпорту й ВВП, однакову товарну деталізацію та сумісні часові періоди. Не підмінюйте пропуск нулем і не представляйте прогноз як факт. Усі запозичені положення, таблиці та ілюстрації повинні мати посилання на джерело. Шаблон аналітичної записки наведено в додатку Б.

Розділ 6. Форми контролю і методи оцінювання

Поточний і періодичний контроль охоплює індивідуальне та фронтальне опитування, бесіду, захист рефератів, доповіді й обговорення, перевірку самостійної роботи, задач, ситуаційних вправ і тестів. Оцінювання враховує точність понять і розрахунків, якість джерел, аргументованість висновків та самостійність виконання.

Поточний контроль							**Сума балів**
Т1	Т2	Т3	Т4	Т5	Т6	Т7	100 балів
10	15	15	15	15	15	15	

Т1, Т2 ... Т7 – теми змістових модулів

Розподіл балів, які отримують студенти. Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	**Оцінка ECTS**	**Оцінка за національною шкалою для заліку**
90 - 100	A	зараховано
85 - 89	B	
75 - 84	C	
70 - 74	D	
60 - 69	E	
35 - 59	FX	не зараховано з можливістю повторного складання
0 - 34	F	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Критерії оцінювання навчальних досягнень

Оцінка за національною шкалою	**100 бальна шкала**	**Критерії оцінювання навчальних досягнень**
зараховано	90 - 100	Студент у повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно, розгорнуто, обґрунтовано та аргументовано його викладає під час усних виступів та письмових відповідей. Студент демонструє чітке знання відповідних категорій, їх змісту, розуміння їх взаємозв'язку, правильно формулює тлумачення відповідних понять, демонструє знання змісту передбачених програмою нормативно-правових актів, робить самостійні висновки. Студент вміє виявляти причинно-наслідкові зв'язки, самостійно знаходити додаткову інформацію та використовувати її для реалізації поставлених завдань, вільно використовує нові інформаційні технології для поповнення знань. Студент може аргументовано обрати раціональний спосіб виконання завдань, виконує завдання не передбачені навчальною програмою, вільно використовує набуті теоретичні знання при аналізі практичного матеріалу, проявляє творчий підхід до виконання завдань при самостійній роботі.
зараховано	85 - 89	Студент достатньо повно володіє навчальним матеріалом, обґрунтовано його викладає під час усних виступів та письмових відповідей, використовуючи при цьому нормативну та обов'язкову літературу, застосовує знання для розв'язання стандартних ситуацій, самостійно аналізує, узагальнює і систематизує навчальну

		інформацію, але допускає неточності, які не є суттєвими для характеристики предмету питання та не впливають істотно на загальну характеристику того чи іншого явища (поняття). Студент має стійкі навички виконання завдань.
	75 - 84	Студент виявляє загалом високий рівень знань щодо всієї програми навчальної дисципліни, на достатньому рівні володіє навчальним матеріалом, застосовує знання для розв’язання стандартних ситуацій, але не вміє самостійно аналізувати деякі питання, не повністю переконливо аргументувати свої відповіді, допускає незначні неточності. Студент за зразком самостійно виконує практичні завдання, передбачені програмою навчальної дисципліни.
зараховано	70 - 74	Студент володіє навчальним матеріалом на репродуктивному рівні або відтворює певну частину навчального матеріалу з елементами логічних зв’язків. Студент знає основні поняття навчального матеріалу, але має ускладнення під час виділення суттєвих ознак вивченого та під час виявлення причинно-наслідкових зв’язків та формулювання висновків. Студент має елементарні навички виконання завдань.
	60 - 69	Студент не повною мірою розуміє предмет навчальної дисципліни, наявні недоліки у розкритті змісту понять, категорій, закономірностей, назв та змісту нормативно-правових актів. Студент надає нечіткі характеристики відповідних явищ, викладає свої думки з істотним порушенням логіки подання матеріалу. Студент може використовувати знання лише в стандартних ситуаціях, має нестійкі навички виконання завдань, робить дуже багато теоретичних помилок.
незараховано з можливістю повторного складання	35 - 59	Студент не правильно розкриває сутність базових питань навчальної дисципліни, допускає грубі змістовні помилки, володіє навчальним матеріалом поверхнево й фрагментарно, безсистемне виокремлює випадкові ознаки вивченого, не вміє сформулювати свою думку та викласти її в логічній послідовності, робити узагальнення та висновки. Студент здатний виконати лише частину завдань виключно за допомогою викладача. У студента відсутні сформовані уміння та навички.
незараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	0 - 34	Студент не знає основних положень навчальної дисципліни, не володіє навчальним матеріалом, виконує лише елементи завдань, погребує постійної допомоги викладача.

Високий результат передбачає повне й аргументоване володіння матеріалом, правильне застосування понять і методів, самостійне пояснення причинних зв’язків та коректну роботу з джерелами. За нижчих позитивних оцінок можливі окремі неточності або потреба у зразку для виконання завдання. Фрагментарні знання, грубі помилки й неспроможність сформулювати логічний висновок є підставами для незарахування відповідної роботи.

Розділ 7. Питання до підсумкового контролю

1. Характеристика категорій зовнішньоекономічної сфери та їх взаємозв'язки.
2. Причини і передумови розвитку зовнішньоекономічної діяльності.
3. Принципи здійснення зовнішньоекономічної діяльності.
4. Поняття об'єктів та суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності.
5. Функції зовнішньоекономічної діяльності.
6. Напрями впливу зовнішньоекономічного чинника на національну економіку.
7. Форми зовнішньоекономічної діяльності.
8. Механізм зовнішньоекономічної політики.
9. Зовнішньоекономічна політика держави.
10. Сучасні концептуальні підходи до формування зовнішньоекономічної політики.
11. Характеристика системи регулювання зовнішньоекономічної діяльності: принципи, цілі, методи.
12. Еволюція системи регулювання зовнішньоекономічної діяльності.
13. Право на здійснення зовнішньоекономічної діяльності.
14. Органи місцевого самоврядування та регіональний аспект регулювання зовнішньоекономічної діяльності.
15. Недержавні органи регулювання зовнішньоекономічної діяльності: торгово-промислові палати, фондові та валютні біржі.
16. Економічні та адміністративні методи регулювання зовнішньоекономічної діяльності.
17. Проблеми зовнішньоекономічної політики країн ЄС.
18. Аналіз та оцінка сучасного стану ЗЕД країн ЄС.
19. Характеристика основних показників розвитку зовнішньоекономічного сектора країн ЄС.
20. Платіжні баланси країн ЄС, їх структура та характеристика.
21. Проблеми зовнішньоекономічної політики США.
22. Аналіз та оцінка сучасного стану ЗЕД США.
23. Характеристика основних показників розвитку зовнішньоекономічного сектора США.

24. Платіжний баланс США, його структура та характеристика.
25. Проблеми зовнішньоекономічної політики Китаю.
26. Аналіз та оцінка сучасного стану ЗЕД Китаю.
27. Характеристика основних показників розвитку зовнішньоекономічного сектора Китаю.
28. Платіжний баланс Китаю, його структура та характеристика.
29. Проблеми зовнішньоекономічної політики Японії.
30. Аналіз та оцінка сучасного стану ЗЕД Японії.
31. Характеристика основних показників розвитку зовнішньоекономічного сектора Японії
32. Платіжний баланс Японії, його структура та характеристика.
33. Проблеми зовнішньоекономічної політики України.
34. Сучасні концептуальні підходи до формування зовнішньоекономічної політики України в контексті реалізації національних економічних інтересів.
35. Основні етапи розвитку ЗЕД в Україні.
36. Аналіз та оцінка сучасного стану ЗЕД України.
37. Характеристика основних показників розвитку зовнішньоекономічного сектора країни.
38. Платіжний баланс України, його структура та характеристика.

Розділ 8. Методичне забезпечення навчання

Навчально-методичне забезпечення включає робочу програму, лекційні тексти, плани семінарських занять, приклади аналітичних матеріалів, ситуаційні вправи, тестові завдання та рекомендовану літературу. Під час заняття використовуються пояснення, дискусія, порівняння позицій, розв’язання задач і захист результатів самостійної роботи.

Послідовність аналітичної відповіді має бути зрозумілою для іншого дослідника: питання, дані та джерела, розрахунок, економічне пояснення, обмеження, висновок і рекомендація. Для числового показника зазначають його зміст, одиниці та період. Якщо джерела дають різні значення, спочатку перевіряють охоплення, оцінювання й перегляди, а потім пояснюють розбіжність.

Формули в додатку А допомагають виконати розрахунок, але не замінюють інтерпретації. Шаблон у додатку Б визначає логіку аналітичної записки. Додаток В містить орієнтири арифметичної перевірки умовних семінарських прикладів. Для проблемних ситуацій можливі різні рекомендації за умови їх послідовного обґрунтування.

Розділ 9. Рекомендована література

Основна:

1. Жигулін О. А., Чуханенко О. С., Зайченко М. Д. Зовнішньоекономічна діяльність : навч. посібник. Запоріжжя : ФО-П Однорог Т. В., 2023. 159 с. URL: https://hdl.handle.net/11300/31353
2. Кононенко Л. В., Магопець О. А., Назарова Г. Б., Шалімов В. В., Шалімова Н. С. Зовнішньоекономічна діяльність : облік, контроль та оподаткування : навч. посібник / за заг. ред. Н. С. Шалімової. Кропивницький : ЦНТУ, 2023. 547 с. URL: https://dspace.ksaeu.kherson.ua/bitstream/handle/123456789/8564/Кононенко%20Л.В.%20Посібник%203ЕД_2023.pdf?isAllowed=y&sequence=1
3. World Trade Organization. World Trade Report 2023: Re-globalization for a secure, inclusive and sustainable future. Geneva : WTO, 2023. URL: https://www.wto.org/english/res_e/publications_e/wtr23_e.htm
4. World Trade Organization. Trade Profiles 2023. Geneva : WTO, 2023. URL: https://www.wto.org/english/res_e/publications_e/trade_profiles23_e.htm
5. UNCTAD. Handbook of Statistics 2023. Geneva : United Nations, 2023. TD/STAT.48. URL: https://unctad.org/publication/handbook-statistics-2023
6. UNCTAD. World Investment Report 2023: Investing in sustainable energy for all. Geneva : United Nations, 2023. URL: https://unctad.org/publication/world-investment-report-2023
7. International Monetary Fund. External Sector Report: External Rebalancing in Turbulent Times. Washington, DC : IMF, 2023. URL: https://www.imf.org/en/publications/esr/issues/2023/07/19/2023-external-sector-report
8. European Commission. Report on the Implementation and Enforcement of EU Trade Policy. Brussels, 15 November 2023. COM(2023) 740 final. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52023DC0740
9. Office of the United States Trade Representative. 2023 Trade Policy Agenda and 2022 Annual Report of the President of the United States on the Trade Agreements Program. Washington, DC, 2023. URL: https://ustr.gov/sites/default/files/2023-02/2023%20Trade%20Policy%20Agenda%20and%202022%20Annual%20Report%20FINAL%20%281%29.pdf

10. International Monetary Fund. People's Republic of China: 2022 Article IV Consultation — Press Release; Staff Report; and Statement by the Executive Director for the People's Republic of China. IMF Country Report No. 23/67. Washington, DC : IMF, 2023. URL: https://doi.org/10.5089/9798400229787.002
11. International Monetary Fund. Japan: 2023 Article IV Consultation — Press Release; Staff Report; and Statement by the Executive Director for Japan. IMF Country Report No. 23/127. Washington, DC : IMF, 2023. URL: https://doi.org/10.5089/9798400237362.002
12. Національний банк України. Інфляційний звіт. Жовтень 2023 року. Київ : НБУ, 2023. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/IR_2023-Q4.pdf?v=16
13. U.S. Bureau of Economic Analysis. U.S. International Transactions, 4th Quarter and Year 2022. Release of 23 March 2023. Washington, DC : BEA, 2023. URL: https://www.bea.gov/news/2023/us-international-transactions-4th-quarter-and-year-2022

Додаткова:

1. Зовнішньоекономічна діяльність: навчальний посібник. Видання 6-те, перероб. та доп. / За ред. Козака Ю. Г. К.: «Центр учбової літератури», 2019. 292 с.
2. Зовнішня політика країн Центрально-Східної та Південно-Східної Європи: навч. посібник / Р. Б. Демчишак, Я. І. Завада. Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2021. 192 с.
3. Економіка зарубіжних країн: конспект лекцій: навчальний посібник / С. В. Нараєвський, К.Ю. Редько: КПІ ім. Ігоря Сікорського Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2021. 104 с.
4. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства : підручник / за заг. ред. А. А. Мазаракі, Т. М. Мельник. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2019. 652 с.
5. Економіка зарубіжних країн: підручник / Голіков А., Черномаз П., Дейнека Д. та інш. К. : ЦНЛ, 2019. 400 с.
6. Міжнародні економічні відносини : підручник / за заг. ред. Амеліна. Київ : ЦНЛ, 2019. 256 с
7. Міжнародна економіка: підручник / за заг. ред. Олена Лєбєдєва. Київ : ЦНЛ, 2019. 416 с
8. Глобальні проблеми сучасності: підручник / за ред. В. С. Бакірова. Харків ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2020. 632с.

9. Хрупович С.Є. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства: навчальний посібник. Тернопіль, 2017. 137 с. URL: https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/22432/5/Navch_Posibnyk-ZED_2017.pdf
10. Історія економіки та економічної думки: конспект лекцій/ Укладачі: Пікулик О.І., Зеленко В.А. Шпарик Х.В. ЛЬВІВ, 2018. 121 с.
11. Екологічна політика США. Епоха становлення: монографія / Т. Ю. Перга. Київ: Центр учбової літератури, 2020. 191 с
12. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства: практикум: навч. посібник / Л. О. Чернишова, В. О. Козуб, Л. Л. Носач, К. Ю. Величко, О. І. Печенка. Х. : «Видавництво «Форт», 2017. 238 с.
13. Історія фінансових ринків. Від класиків - сучасникам / за ред. Девіда Чемберса та Елроя Дімсона ; пер. з англ. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2020. 308 с.
14. Міжнародна економіка: підручник / за заг. ред. Г.Е. Гронтковська. Київ : ЦНЛ, 2017. 382 с.
15. Найл Кіштайні. Коротка історія економіки / переклад Калинюк А. К.: Наш Формат, 2022. 256 с.
16. Актуальні проблеми міжнародного бізнесу: кол. монографія \за наук. ред. С. І. Архієреєва, В. І. Сідоров. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2019. 264 с.

Розділ 10. Робота з електронними інформаційними ресурсами

Електронні версії рекомендованих видань доступні за посиланнями у списку літератури. Для країнового дослідження спочатку визначте потрібні показники, потім перевірте період, одиниці та методологічні пояснення. Назва випуску може містити рік консультації або спостереження, що передує року його публікації.

Потреба дослідження	Рекомендоване джерело
Порівняння торгівлі товарами, послугами, товарних груп і партнерів	Trade Profiles 2023 [4]
Індикатори торгівлі, доходів, цін та розвитку	Handbook of Statistics 2023 [5]
Міжнародні інвестиційні потоки та політика	World Investment Report 2023 [6]
Поточний рахунок, курс, зовнішня позиція та макроекономічні чинники	External Sector Report 2023 [7]
Політика ЄС і США	Звіт Європейської комісії та програма USTR 2023 року [8; 9]
Національний контекст Китаю, Японії, України та рахунки США	Звіти МВФ, НБУ та BEA, оприлюднені 2023 року [10-13]

Переписуйте назву показника, джерело та примітки разом із числом. У власній таблиці зазначайте дату завантаження фактично використаного файлу. Якщо число є прогнозом або попередньою оцінкою, зберігайте цей статус у підписі. Порівняння неповного 2023 року з повним попереднім роком без пояснення є методологічно некоректним.

Додаток А. Основні формули та правила інтерпретації

Позначення: X - експорт; M - імпорт; Y - ВВП; Q - внутрішній випуск відповідного товару; t - поточний період; 0 - базисний період; s_i - частка товарної групи в експорті країни; w_i - її частка у світовому експорті; n - кількість груп. Для імпортних структур використовуються відповідні імпортні частки. Потоки в одній формулі мають належати до однакового періоду й охоплення.

Зовнішньоторговельний оборот

$$T = X + M$$

Оборот характеризує масштаб потоків. Потрібно зазначати, чи йдеться про товари, послуги або їх сукупність.

Торговельне сальдо

$$B = X - M$$

Додатне сальдо означає перевищення експорту над імпортом за обраним охопленням. Знак сальдо не є самостійною оцінкою добробуту.

Індекс зростання експорту

$$I_X = \frac{X_t}{X_0} \times 100\%$$

Формула застосовується за ненульового X_0. Значення 120% означає, що поточний обсяг дорівнює 1,2 базисного.

Темп приросту експорту

$$g_X = (\frac{X_t}{X_0} - 1) \times 100\%$$

Значення 20% відповідає індексу зростання 120%. Для імпорту замість X використовують M.

Коефіцієнт покриття імпорту експортом

$$K = \frac{X}{M} \times 100\%$$

За M > 0 значення 100% відповідає рівності потоків. За відсутності імпорту цей коефіцієнт у наведеній формі не визначається.

Індекс чистої торгівлі

$$NT = \frac{X - M}{X + M}$$

За X + M > 0 показник належить інтервалу від −1 до 1. Окремі джерела подають його у відсотках; це слід прямо зазначати.

Експортна та імпортна квоти

$$q_X = \frac{X}{Y} \times 100\%$$

$$q_M = \frac{M}{Y} \times 100\%$$

Це відношення валових потоків до ВВП, а не частки відповідної діяльності у створенні ВВП. Тому можливе перевищення 100%. Для товарних даних потрібно прямо вказувати, що квота розрахована лише за товарами.

Торговельна відкритість

$$O = \frac{X + M}{Y} \times 100\%$$

Для міжкраїнного порівняння обирають однакове охоплення потоків. На величину впливає розмір економіки та роль реекспорту.

Імпортна залежність окремого товарного ринку

$$ID = \frac{M}{Q + M - X} \times 100\%$$

Знаменник наближено відображає видиме споживання без зміни запасів і має бути додатним. Q, M та X повинні описувати той самий товар у сумісних одиницях. Реекспорт і зміни запасів можуть ускладнювати трактування; цей показник не слід ототожнювати з імпортною квотою щодо ВВП.

Ненормований індекс концентрації

$$HHI = \sum_{i=1}^{n} {s_i}^2$$

За десяткових часток верхня межа HHI дорівнює 1, а за часток у відсотках - 10 000. Потрібна однакова товарна класифікація. Такий самий принцип можна застосувати окремо до розподілу за партнерами.

Нормований індекс товарної концентрації

$$H = \frac{\sqrt{HHI} - \sqrt{\frac{1}{n}}}{1 - \sqrt{\frac{1}{n}}}$$

Наведено поширене нормування на основі квадратного кореня з HHI за n > 1. Методика готового статистичного індексу має бути перевірена в метаданих, зокрема щодо кількості та складу груп.

Відхилення структури від світового розподілу

$$D = \frac{1}{2}\sum_{i=1}^{n}|s_i - w_i|$$

Це форма індексу диверсифікації, що оцінює відмінність структур. Нуль означає їх збіг, вищі значення - більше відхилення. Він не є тотожним HHI та сам по собі не вимірює технологічної складності.

Індекс умов торгівлі

$$ToT = \frac{I_{PX}}{I_{PM}} \times 100$$

У чисельнику - індекс експортних цін, у знаменнику — індекс імпортних цін за однакової бази та сумісного охоплення. Значення нижче 100 означає погіршення співвідношення цін щодо бази, але не визначає напряму зміни фізичного експорту.

Частка продукції обробної промисловості

$$S = \frac{X_{\text{об}}}{X} \times 100$$

Хоб - експорт продукції обробної промисловості за прийнятою класифікацією, Х - загальний товарний експорт. Класифікацію та склад груп фіксують для всіх порівнюваних періодів. Частка сама по собі не вимірює технологічної складності.

Поточний рахунок

$$CA = B_{\text{тов}} + B_{\text{посл}} + B_{\text{перв}} + B_{\text{втор}}$$

У формулі Втов і Впосл — сальдо товарів і послуг; Вперв і Ввтор — сальдо первинних і вторинних доходів.

Узгодження міжнародних рахунків

$$CA + KA - FA + EO = 0$$

KA - сальдо рахунку капіталу; FA - чисте придбання фінансових активів мінус чисте прийняття зобов'язань; EO - чисті помилки та упущення. За цієї конвенції додатне FA відповідає чистому кредитуванню, від'ємне - чистому запозиченню. Усі джерела потрібно попередньо привести до однакового подання знаків.

Ефективний рівень тарифного захисту

$$ERP = \frac{V_1 - V_0}{V_0} \times 100\%$$

V_0 - додана вартість за світових цін без досліджуваних тарифів; V_1 - за цін з урахуванням тарифів за прийнятих припущень. Формула застосовується за $V_0 > 0$. Вона показує, чому тариф на готову продукцію необхідно аналізувати разом із тарифами на компоненти.

Джерела для поглиблення методики: [5; 7; 13].

Додаток Б. Шаблон аналітичної записки

Назва і адресат. Визначте конкретну проблему та інституцію, для якої сформульовано пропозицію.

Проблема. Поясніть, яке економічне обмеження існує, кого воно стосується та які факти підтверджують його значення. Відокремте причину від прояву.

Дані та метод. Наведіть джерела, період, одиниці, охоплення та метод розрахунку. Вкажіть, що є офіційними даними, а що - авторським обчисленням або припущенням.

Результати. Подайте ключову таблицю або графік і поясніть механізм. Визначте, який висновок підтримують дані та чого вони не дозволяють стверджувати.

Альтернативи. Порівняйте щонайменше два варіанти дій за витратами, очікуваним ефектом, ризиками й можливістю виконання. За потреби включіть сценарій збереження поточної політики.

Рекомендація. Сформулюйте дію, відповідального виконавця, умови реалізації та показник результату. Поясніть, за яких змін рекомендацію потрібно переглянути.

Джерела й обмеження. Додайте відтворювані посилання та перелічіть обмеження, що істотно впливають на інтерпретацію. Обсяг записки визначає викладач; для семінарського обговорення доцільно 1-2 сторінки.

Додаток В. Орієнтири для перевірки навчальних розрахунків

Семінар 1. Експортна виручка становить 100 євро, сума заданих витрат - 85 євро, спрощений фінансовий результат - 15 євро. Різниця між виручкою та ціною одного імпортного компонента дорівнює 60 євро, але включає інші витрати й доходи та не є прибутком.

Семінар 2. Додана вартість за світових цін становить 40 євро. За повного перенесення мит у ціни ціна готового виробу дорівнює 110 євро, компонента - 63 євро, додана вартість - 47 євро. Ефективний рівень захисту: (47 − 40) / 40 × 100% = 17,5%. Висновок залежить від наведених припущень.

Семінар 3. Ненормований HHI країни А дорівнює 0,345, країни Б - 0,655. Індекс відхилення від світової структури становить відповідно 0 і 0,30. Країна Б має вищу концентрацію за заданою класифікацією. Технологічний рівень і результативність політики з цих чисел не випливають.

Семінар 4. Товарне сальдо дорівнює мінус 300 млрд дол., сальдо послуг — плюс 150 млрд, разом - мінус 150 млрд. Поточний рахунок становить мінус 140 млрд. Даних про фінансові операції, структуру зобов’язань і зовнішню позицію для оцінювання стійкості немає.

Семінар 5. Виручка становить 1 млн дол. Початкові витрати дорівнюють 900 тис. дол., фінансовий результат - 100 тис. дол. Після подорожчання компонента загальні витрати зростають до 1 млн дол., результат зменшується до нуля. За заданих умов валовий експорт не змінюється, хоча фінансовий результат погіршується.

Семінар 6. Індекс умов торгівлі дорівнює 110 / 130 × 100 = 84,62. Співвідношення цін погіршилося на 15,38% щодо бази. Поточний рахунок становить −150 − 20 + 220 − 10 = +40 млрд дол. Ціновий індекс і сальдо поточного рахунку описують різні аспекти зовнішнього сектору.

Семінар 7. Однозначної числової відповіді немає. Порівняння проєктів потребує даних про вантажну базу, пропускну спроможність, строки, витрати, попит, очікувану додану вартість і безпекові умови. Рекомендація має бути умовною щодо перевірюваних припущень.

Орієнтири перевіряють арифметику та логіку умовних прикладів. Змістовна відповідь додатково пояснює метод, передумови, економічний механізм і межі висновку. Для дискусійних ситуацій можливі різні обґрунтовані рекомендації.

Навчальне видання

ПРАКТИКУМ З ПРОБЛЕМ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

Тексти лекцій та плани семінарських занять

Електронні навчально-методичні матеріали
для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності «Міжнародні економічні відносини»

Електронне видання

Укладач: **С. О. Якубовський**

В авторській редакції

Шрифт Times New Roman.
Системні вимоги: операційна система сумісна з програмним забезпеченням для читання файлів формату PDF.
Обсяг 488 КБ.

Кафедра світового господарства і міжнародних економічних відносин
Факультет міжнародних відносин, політології та соціології
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
Французький бульвар, 24/26, м. Одеса, 65058